



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013. Цей переклад було замовлено за підтримки Довірчого фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є обов'язковим для Суду. Для докладної інформації розгляньте вказівку щодо авторського права в кінці цього документа.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction a été effectuée avec la soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

КОЛИШНЯ П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА OLEKSANDR VOLKOV ПРОТИ УКРАЇНИ

(Заява № 21722/11)

РІШЕННЯ
(щодо суті)

У тексті цього рішення було зроблено редакційні виправлення від 9 квітня 2013 року згідно з правилом 81 Регламенту Суду

СТРАСБУРГ

9 січня 2013 року

ОСТАТОЧНЕ
27/05/2013

Це рішення стане остаточним відповідно до положень, викладених у ч. 2 ст. 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі Oleksandr Volkov проти України,

Європейський суд з прав людини (колишня п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільман (Dean Spielmann), *Голова*,
Марк Філінгер (Mark Villiger),
Боштян Зупанчич (Boštjan M. Zupančič),
Анн Пауер-Форд (Ann Power-Forde),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),
Анжеліка Нюрбергер (Angelika Nußberger),
Андре Потоцькі (André Potocki), *судді*,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після наради за зачиненими дверима 11 грудня 2012 року,
ухвалюють це рішення, прийняте цього ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 21722/11) проти України, поданою до Суду на підставі ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянином України п. Олександром Федоровичем Волковим (далі – заявник) 30 березня 2011 року.

2. Заявника представляв пан П. Ліч та пані Дж. Гордон, юристи Європейського центру адвокатури з прав людини (Human Rights Advocacy Centre; далі – ЄЦАПЛ) у Лондоні. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений пані В. Лутковська, яку згодом замінив пан Н. Кульчицький з Міністерства юстиції.

3. Заявник скаржився на порушення його прав, передбачених Конвенцією, під час процедури його звільнення з посади судді Верховного Суду. Зокрема, він стверджував, покликаючись на ст. 6 Конвенції, що: (i) його справа не була розглянута «незалежним та безстороннім судом»; (ii) провадження у Вищій раді юстиції (далі – ВРЮ) було несправедливим, оскільки воно не здійснювалося відповідно до передбаченої національним законодавством процедури, яка охоплювала важливі процесуальні гарантії, включаючи строки давності для застосування дисциплінарних стягнень; (iii) парламент прийняв рішення про звільнення заявника з посади судді на пленарному засіданні без докладного вивчення справи та зі зловживанням електронною системою голосування; (iv) його справа не була розглянута «судом, встановленим законом»; (v) рішення у його справі приймалися без належної оцінки доказів, а важливі доводи, наведені захистом, не були належним чином розглянуті; (vi) відсутність достатньої компетенції з боку Вищого

адміністративного суду (далі – ВАС) переглядати акти, прийняті ВРЮ, суперечить «праву на суд» заявника та (vii) не було дотримано принципу рівності сторін. Заявник також скаржився, що його звільнення з посади судді не було сумісним зі ст. 8 Конвенції та що він не мав у цьому питанні ефективного засобу юридичного захисту всупереч вимогам ст. 13 Конвенції.

4. 18 жовтня 2011 року заяву було оголошено частково неприйнятною і щодо вище зазначених скарг відбулося сповіщення Уряду. Також було вирішено надати пріоритетний характер цій заяві (правило 41 Регламенту Суду).

5. Заявник та Уряд подавали письмові зауваження згідно з п. b ч. 2 правила 54 Регламенту Суду.

6. Відкрите слухання у цій справі відбулося 12 червня 2012 року у Палаці прав людини у м. Страсбурзі (ч. 3 правила 59 Регламенту Суду).

На відкритому слуханні були присутні:

(a) *від Уряду*

пан Н. Кульчицький (N. KULCHYTSKYI), *Урядовий уповноважений,*
пан В. Насад (V. NASAD),
пан М. Бем (M. BEM),
пан В. Демченко (V. DEMCHENKO)
пані Н. Сухова (N. SUKOVA), *радники;*

(b) *від заявника*

пан П. Ліч (P. LEACH), *адвокат,*
пані Дж. Гордон (J. GORDON),
пані О. Попова (O. POPOVA), *радники.*

Заявник також був присутній на публічному слуханні.

Суд заслухав звернення п. Н. Кульчицького, п. П. Ліча та п. Дж. Гордон, а також відповіді п. Н. Кульчицького та п. П. Ліча на поставлені сторонам запитання.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявник, 1957 р.н., проживає у м. Києві.

А. Контекст справи

8. У 1983 році заявника було призначено на посаду судді районного суду. На час подій у справі чинне законодавство не передбачало приведення до присяги при призначенні на посаду судді.

9. 5 липня 2003 року заявника було обрано на посаду судді Верховного Суду України.

10. 2 грудня 2005 року він був обраний заступником голови Ради суддів України (органу суддівського самоврядування).

11. 30 березня 2007 року заявника було обрано Головою Військової палати Верховного Суду України.

12. 26 червня 2007 року З'їзд суддів України встановив, що інша суддя, В.П., вже не могла виконувати обов'язки члена ВРЮ та що перебування її на посаді має бути припинено. В.П. оскаржила це рішення до суду. Вона також скаржилася до Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя¹ (далі – парламентський комітет) з цього питання.

13. 7 грудня 2007 року З'їзд суддів України обрав заявника на посаду члена ВРЮ і звернувся до парламенту для приведення заявника до присяги члена ВРЮ для того, аби він зміг виконувати свої обов'язки у ВРЮ, відповідно до вимог ст. 17 Закону «Про Вищу раду юстиції» 1998 року. З аналогічним поданням до Верховної Ради звернувся голова Ради суддів України.

14. У відповідь на ці звернення Голова парламентського комітету, С.К., який також був членом ВРЮ, повідомив Раду суддів України, що це питання слід було уважно розглянути разом зі зверненням В.П. щодо незаконності рішення З'їзду суддів України про припинення її повноважень як члена ВРЮ.

15. Заявник не обійняв посаду члена ВРЮ.

В. Провадження щодо заявника

16. Згодом С.К. та два інших члени парламентського комітету направили звернення до ВРЮ, вказавши на необхідність провести попередню перевірку даних про дисциплінарний проступок заявника, посилаючись, з-поміж іншого, на скарги В.П.

17. 16 грудня 2008 року Р.К., член ВРЮ, у процесі перевірки даних про дисциплінарний проступок заявника, звернувся з поданням до ВРЮ, зазначаючи про необхідність встановити, чи заявника можна було звільнити з посади судді за «порушення присяги судді». У поданні зазначалося, що заявник як суддя Верховного Суду, декілька

¹ Редакційне виправлення від 9 квітня 2013 року: додано текст “(Комітет Верховної Ради України з питань правосуддя)”.

разів переглядав рішення, ухвалені суддею Б, який був його родичем, а саме: братом його дружини. Крім того, беручи участь як третя сторона у провадженні, ініційованому В.П. (щодо зазначеного вище рішення З'їзду суддів України про припинення її повноважень), заявник не заявляв клопотання про відвід того ж судді Б, який входив до складу палати, що розглядала справу в апеляційному порядку. 24 грудня 2008 року Р.К. доповнив своє подання додатковими прикладами справ, які розглядав суддя Б, а згодом переглядав заявник. Деякі з дій заявника, які були підставою для подання, відбувалися ще у листопаді 2003 року.

18. 20 березня 2009 року В.К., член ВРЮ, провівши перевірку даних про дисциплінарні проступки, подав висновок ВРЮ за результатами перевірки, вимагаючи звільнення заявника з посади судді у зв'язку з порушенням ним присяги. Зазначалося, що заявник припустився низки грубих процесуальних порушень, коли розглядав справи щодо корпоративних спорів в товаристві з обмеженою відповідальністю. Деякі із зазначених дій заявника, які були підставою для цього подання, відбувалися у липні 2006 року.

19. 19 грудня 2008 року та 3 квітня 2009 року заявника було сповіщено про ці подання.

20. 22 березня 2010 року В.К. було обрано головою ВРЮ.

21. 19 травня 2010 року² ВРЮ запросила заявника на засідання у справі щодо його звільнення з посади, призначене на 25 травня 2010 року. У відповіді від 20 травня 2010 року³ заявник повідомив ВРЮ, що він не міг брати участь у цьому засіданні, оскільки голова Верховного Суду відрядив його до м. Севастополя з 24 по 28 травня 2010 року для з метою ознайомлення представників місцевого суду з практикою Верховного Суду. Заявник просив ВРЮ відкласти розгляд його справи.

22. 21 травня 2010 року ВРЮ повідомила заявника, що розгляд справи про його звільнення з посади було відкладено до 26 травня 2010 року. Заявник зазначав, що він отримав сповіщення про це 28 травня 2010 року.

23. 26 травня 2010 року ВРЮ розглянула пропозиції, подані Р.К. та В.К. за результатами перевірки, і прийняла два рішення про звернення з поданням до парламенту про звільнення заявника з посади судді у зв'язку з порушенням присяги. В.К. головував на засіданні ВРЮ, яке розглядало справу заявник. Р.К. та С.К. також брали участь у цьому засіданні як члени ВРЮ. Заявник не був присутній на засіданні.

24. За рішення ВРЮ голосувало 16 її членів, які були присутні на засіданні, троє з яких були суддями.

25. 31 травня 2010 року В.К. як голова ВРЮ звернувся до парламенту з двома поданнями про звільнення заявника з посади судді.

² Редакційне виправлення від 9 квітня 2013 року: текст був «20 травня 2010 року».

³ Редакційне виправлення від 9 квітня 2013 року: текст був «того ж дня»

26. 16 червня 2010 року під час слухання у парламентському комітеті, на якому головував С.К., були розглянуті подання ВРЮ щодо заявника та прийнята рекомендація про звільнення заявника з посади судді. Члени комітету, які зверталися із заявою про перевірку даних про дисциплінарні проступки заявника, також брали участь у голосуванні за таку рекомендацію. Крім С.К., ще один член комітету брав участь у розгляді справи заявника як член ВРЮ, а згодом брав участь у голосуванні з питання рекомендації про звільнення заявника з посади судді у складі парламентського комітету. Відповідно до матеріалів справи на час її розгляду Судом⁴, заявник не з'явився на слухання його справи парламентським комітетом.

27. 17 червня 2010 року подання ВРЮ та рекомендація парламентського комітету були розглянуті на пленарному засіданні Верховної Ради. Слово було надано С.К. та В.К., які доповіли парламенту про справу заявника. Заявник був присутній на цьому парламентському засіданні. Після обговорення цього питання парламент проголосував за звільнення заявника з посади судді у зв'язку з порушенням ним присяги та прийняв постанову з цього питання.

28. Як зазначає заявник, під час електронного голосування на засіданні Верховної Ради не було більшості від її конституційного складу. Присутні на голосуванні члени парламенту використовували для голосування картки своїх відсутніх на засіданні колег. Заяви членів парламенту про неправомірне використання їхніх карток для голосування та відеозапис відповідної частини пленарного засідання було надано Суду.

29. Заявник оскаржив своє звільнення з посади судді до Вищого адміністративного суду України (далі – ВАС). Заявник скаржився, що: ВРЮ не діяла на засадах незалежності й безсторонності; вона не повідомила його належним чином про слухання його справи; вона не застосувала процедуру звільнення з посади судді Верховного Суду, передбачену у главі 4 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, згідно з якою судді надавалася низка процесуальних гарантій, таких як повідомлення судді про дисциплінарне провадження щодо нього та його активна участь у ньому, часові обмеження для такого провадження, таємне голосування та строки давності застосування дисциплінарних стягнень; рішення ВРЮ було необґрунтованим і незаконним; парламентський комітет не заслухав його і діяв незаконно й упереджено; парламент ухвалив постанову про звільнення заявника з посади за відсутності більшості його членів на засіданні, що становило порушення ст. 84 Конституції України, ст. 24 Закону України «Про

⁴ Редакційне виправлення від 9 квітня 2013 року: додано текст: «Відповідно до матеріалів справи на час її розгляду Судом,».

статус народного депутата України» 1992 року, та ст. 47 Регламенту Верховної Ради України.

30. З огляду на це, заявник просив, аби оскаржувані рішення та подання, зроблені ВРЮ, а також постанова парламенту були оголошені незаконними та були скасовані.

31. Відповідно до ст. 171-1 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) справу було передано до спеціальної палати ВАС.

32. Заявник заявляв відвід палати, стверджуючи, що вона була сформована незаконно і що вона була упереджена. Клопотання заявника було відхилене як безпідставне. Згідно з позицією заявника, його чисельні клопотання про збір і долучення до матеріалів справи різних доказів та про допит свідків були залишені без задоволення.

33. 6 вересня 2010 року заявник додав до матеріалів його справи заяви членів парламенту про неправомірне використання їхніх карток для голосування про звільнення заявника з посади та відеозапис відповідної частини пленарного засідання.

34. Після декількох судових засідань 19 жовтня 2010 року ВАС розглянув адміністративний позов заявника та ухвалив постанову. Він встановив, що заявника було призначено на посаду судді у 1983 році, коли національне законодавство не передбачало приведення до присяги при призначенні на цю посаду. Однак заявника було звільнено з цієї посади у зв'язку з порушенням ним основоположних стандартів професії судді, які були зафіксовані у ст. 6 та ст. 10 Закону України «Про статус суддів» 1992 року та були обов'язковими на час вчинення заявником відповідних дій.

35. Цей суд також встановив, що рішення та подання ВРЮ, прийняті за наслідками розгляду результатів перевірки, проведеної Р.К., були незаконними, оскільки заявник і суддя Б. не вважалися родичами згідно з законодавством, чинним на той час. Крім того, у провадженні, де заявник виступав третьою стороною, він не мав обов'язку заявляти відвід судді Б. Однак ВАС відмовив у скасуванні актів ВРЮ, прийнятих за наслідками розгляду результатів перевірки, проведеної Р.К., зазначаючи що відповідно до ст. 171-1 КАСУ він не мав повноважень скасувати акти ВРЮ.

36. Рішення й подання, прийняті за наслідками перевірки, проведеної В.К., були визнані законними та обґрунтованими.

37. Стосовно доводів заявника, що ВРЮ мала би застосувати процедуру, передбачену у главі 4 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, суд зазначив, що відповідно до ч. 2 ст. 37 цього закону ця процедура застосовується у справах, пов'язаних з такими дисциплінарними санкціями як догани та пониження у кваліфікаційному класі. Відповідальність за порушення присяги була передбачена у п. 5 ч. ст. 126 Конституції України і інша процедура,

якої слід дотримуватися, була передбачена, зокрема, у ст. 32 Закону «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, що у главі 2 цього законодавчого акту. Цей суд дійшов висновку, що процедура, зазначена заявником, не застосовувалася у випадку звільнення з посади судді за порушення присяги. Таким чином, не було підстав для застосування строків давності, згаданих у ст. 36 Закону «Про статус суддів» 1992 року та ст. 43 Закону «Про Вищу раду юстиції» 1998 року.

38. Також цей суд встановив, що заявник не з'явився на засідання ВРЮ у своїй справі без поважних причин. Він також зазначив, що процедурні порушення під час розгляду питання в парламентському комітеті були відсутні. Стосовно ж заявлених процедурних порушень на пленарному засіданні, за відповідну постанову парламенту про звільнення заявника з посади судді проголосувала більшість його членів і це підтверджується результатами поіменного голосування. Цей суд також зазначив, що до його компетенції не входила перевірка конституційності постанов парламенту, оскільки ці питання входили до юрисдикції Конституційного Суду України.

39. На засіданнях ВАС були присутні заявник та інші сторони спору.

С. Події, пов'язані з призначенням голів та заступників голів національних судів і, зокрема, голови ВАС.

40. 22 грудня 2004 року Президент України призначив суддю П. на посаду голови ВАС згідно зі ст. 20 Закону «Про судоустрій» 2002 року.

41. 16 травня 2007 року Конституційний Суд встановив неконституційність ч. 5 ст. 20 Закону «Про судоустрій» 2002 року щодо процедури призначення та звільнення з посад голів та заступників голів судів Президентом України. Конституційний Суд рекомендував парламенту прийняти зміни до законодавства для належного врегулювання цього питання.

42. 30 травня 2007 року парламент ухвалив постанову «Про тимчасовий порядок призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад». У цій постанові було передбачено повноваження ВРЮ призначати голів та заступників голів судів.

43. Того ж дня заявник оскаржив цю постанову до суду, зазначивши, зокрема, що вона суперечила Закону «Про Вищу раду юстиції» 1998 року та іншим законам України. Цей суд негайно постановив ухвалу про призупинення дії постанови.

44. 31 травня 2007 року Рада суддів України, з огляду на законодавчу прогалину, що виникла в результаті ухвалення рішення Конституційного Суду від 16 травня 2007 року, прийняла рішення, згідно з яким тимчасово надала собі повноваження призначати голів та заступників голів судів.

45. 14 червня 2007 року офіційна газета Верховної Ради опублікувала точку зору голови парламентського комітету С.К., згідно з якою місцеві суди не мали повноважень переглядати вище зазначену постанову парламенту і що судді, які переглядали цю постанову, будуть звільнені з посади за порушення присяги.

46. 26 червня 2007 року З'їзд суддів України підтримав рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 року.

47. 21 лютого 2008 року суд, який розглядав питання законності зазначеної постанови парламенту, визнав її незаконною і припинив її дію.

48. 21 грудня 2009 року Президія ВАС вирішила, що суддя П. повинен продовжити виконувати обов'язки голови ВАС по спливу п'ятирічного строку його перебування на посаді, передбаченого у ст. 20 Закону «Про судоустрій» 2002 року.

49. 22 грудня 2009 року Конституційний Суд ухвалив рішення про тлумачення положень п. 4 ч. 5 ст. 116 та ч. 5 ст. 20 Закону України «Про судоустрій» 2002 року. Конституційний Суд дійшов висновку, що положення зазначених статей слід розуміти як такі, що передбачають повноваження Ради суддів України надавати рекомендації для призначення суддів на адміністративні посади тому органу (чи посадовій особі), які наділені відповідними повноваженнями з призначення суддів згідно з законом. Цей суд також зобов'язав парламент невідкладно виконати рішення Конституційного Суду від 16 травня 2007 року та внести відповідні зміни до законодавства.

50. 24 грудня 2009 року Конференція суддів адміністративних судів вирішила, що суддя П. має продовжити виконувати обов'язки Голови ВАС.

51. 25 грудня 2009 року Рада суддів України припинила дію рішення від 24 грудня 2009 року як незаконного, зазначивши, що згідно з ч.5 ст. 41 Закону «Про судоустрій» 2002 року обов'язки голови ВАС має виконувати перший заступник голови цього суду – суддя С.

52. 16 січня 2010 року Генеральна прокуратура оприлюднила прес-реліз, у якому зазначалося, що в законах України поки що не встановлено, який орган чи посадова особа має повноваження призначати та звільняти з посади голів судів, тоді як Рада суддів України уповноважена лише надавати рекомендації з цих питань. Суддя П не був звільнений з посади голови ВАС і тому продовжував обіймати цю посаду на законних підставах.

53. Суддя П. продовжував виконувати обов'язки Голови ВАС.

54. 25 березня 2010 року Конституційний Суд дійшов висновку, що постанова Верховної Ради від 30 травня 2007 року була неконституційною.

55. Палата ВАС для розгляду справ, зазначених у ст. 171-1 КАСУ, була створена у травні-червні 2010 року шляхом застосування процедури, передбаченої у ст. 41 Закону «Про судоустрій» 2002 року.

II. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО, ЩО СТОСУЄТЬСЯ СПРАВИ

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

56. У ст. 6 Конституції проголошено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

57. Згідно зі ст. 76 Конституції України народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

58. У ст. 84 Конституції України передбачено, що рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування, яке здійснюється народним депутатом України особисто.

59. У ч. 5 ст. 126 Конституції передбачено:

«Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.»

60. У статтях 128 та 131 Конституції України передбачено:

Стаття 128

«Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів

Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом. ...»

Стаття 131

«В Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить:

- 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури - двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

В. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року

61. У ст. 375 цього кодексу передбачено:

«1. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.»

С. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року

62. У положеннях цього, які стосуються справи заявника, зазначається:

Стаття 161. Питання, які вирішує суд при прийнятті постанови

«1. Під час прийняття постанови суд вирішує:

- 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;
- 2) чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;
- 3) яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин...»

Стаття 171-1. Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [станом на 15 травня 2010 року]

«Правила цієї статті поширюються на розгляд адміністративних справ щодо:

- 1) законності (крім конституційності) постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України;

- 2) актів Вищої ради юстиції...

2. Акти, дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішення, дії чи бездіяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Для цього у Вищому адміністративному суді України створюється окрема палата.

...

4. Адміністративна справа щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішень, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вирішується колегією суддів у складі не менше п'яти суддів ...

5. Вищий адміністративний суд України за наслідками розгляду справи може:

- 1) визнати акт Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України незаконним повністю або в окремій його частині;

- 2) визнати дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України протиправними, зобов'язати Верховну Раду України, Президента України, Вищу раду юстиції, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України вчинити певні дії...»

D. Закон «Про судоустрій» від 7 лютого 2002 року з наступними змінами і доповненнями (чинний до 30 липня 2010 року)

63. Відповідні норми цього закону передбачали:

Стаття 20. Порядок утворення судів

«...5. Голова суду, заступник голови суду призначаються на посаду строком на п'ять років з числа суддів та звільняються з посади Президентом України за поданням Голови Верховного Суду України (а щодо спеціалізованих судів - голови відповідного вищого спеціалізованого суду) на підставі рекомендації Ради суддів України (щодо спеціалізованих судів - рекомендації відповідної ради суддів)»

Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 16 травня 2007 року положення ч. 5 ст. 20 цього закону щодо призначення голів і заступників голів судів Президентом України було оголошено неконституційним.

Стаття 41. Голова вищого спеціалізованого суду

«1. Голова вищого спеціалізованого суду:

...

3) ... утворює судові палати та вносить на затвердження президії суду пропозиції щодо їх персонального складу;...

5. У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його обов'язки виконує перший заступник голови суду, а за його відсутності – один із заступників голови цього суду відповідно до розподілу обов'язків.»

Стаття 116. Рада суддів України

«1. У період між з'їздами суддів України вищим органом суддівського самоврядування є Рада суддів України.

...

5. Рада судді України::

...(4) вирішує питання щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах у випадках і порядку, передбачених цим Законом;...

6. Рішення Ради суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування. Рішення Ради суддів України може бути скасовано з'їздом суддів України.»

Е. Закон «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року з наступними змінами і доповненнями (чинний до 30 липня 2010 року)

64. У відповідних приписах цього закону передбачено:

Стаття 5. Вимоги, що ставляться до судді

«Суддя не може належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.»

Стаття 6. Обов'язки суддів

«Судді зобов'язані:

- при здійсненні правосуддя дотримувати Конституції та законів України, забезпечувати повний, всебічний та об'єктивний розгляд судових справ з дотриманням встановлених законом строків;

- додержувати вимог, передбачених статтею 5 цього Закону, службової дисципліни та розпорядку роботи суду;

- не розголошувати відомості, що становлять державну, військову, службову, комерційну та банківську таємницю, таємницю нарадчої кімнати, відомості про особисте життя громадян та інші відомості, про які вони дізналися під час розгляду справи в судовому засіданні, для забезпечення нерозголошення яких було прийнято рішення про закриті судові засідання;

- не допускати вчинків та будь-яких дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності.»

Стаття 10. Присяга судді

«Вперше призначений суддя в урочистій обстановці приймає присягу такого змісту:

«Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя, підкоряючись тільки закону, бути об'єктивним і справедливим».

Присяга судді складається перед Президентом України.»

Стаття 31. Підстави дисциплінарної відповідальності суддів

«1. Суддя притягується до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, а саме за порушення:

- законодавства при розгляді судових справ;

- вимог, передбачених статтею 5 цього Закону;
- обов'язків, вказаних у статті 6 цього Закону.

2. Скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у винесенні цього рішення, якщо при цьому не було допущено навмисного порушення закону чи несумлінності, що потягло за собою істотні наслідки.»

Стаття 32. Види дисциплінарних стягнень

«1. До суддів застосовуються такі дисциплінарні стягнення:

- догана;
- пониження кваліфікаційного класу.

2. За кожне з порушень, вказаних у статті 31 цього Закону, накладається лише одне дисциплінарне стягнення...»

Стаття 36. Строки для застосування і зняття дисциплінарного стягнення

«1. Дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше шести місяців після виявлення проступку, не рахуючи часу тимчасової непрацездатності судді або перебування його у відпустці.

2. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення суддю не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення...»

Г. Закон «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року (далі – Закон про ВРЮ) станом на час подій у справі

65. Стаття 6 цього закону до внесення змін від 7 липня 2010 року мала таке формулювання:

«На посаду члена Вищої ради юстиції може бути рекомендований громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років і не старший шістдесяти п'яти років, який проживає в Україні не менш як десять останніх років, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше десяти років.

Вимоги частин першої та другої цієї статті не поширюються на осіб, які входять до складу Вищої ради юстиції за посадою.

Вплив на членів Вищої ради юстиції у будь-який спосіб забороняється.

66. Статтю 6 було доповнено новою частиною 7 липня 2010 року:

«У разі якщо відповідно до цього Закону на посаду члена Вищої ради юстиції має бути призначений суддя, він призначається з числа суддів, обраних на посаду судді безстроково.»

67. У статтях 8-13 цього закону йдеться про процедуру призначення членів ВРЮ органами, зазначеними у ст. 131 Конституції України.

68. Шляхом внесення доповнень від 7 липня 2010 року у ці статті було додано додаткові вимоги, аби 10 членів ВРЮ, які призначаються зазначеними у ст. 131 Конституції України органами, були представниками суддівського корпусу.

69. У ст. 17 цього закону передбачено, що перед вступом на посаду член ВРЮ складає присягу на засіданні парламенту.

70. У ст. 19 цього закону передбачено, що ВРЮ працює у складі двох секцій. Координує роботу Вищої ради юстиції Голова Вищої ради юстиції, а в разі його відсутності – заступник Голови Вищої ради юстиції. Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції працюють на постійній основі.

71. Інші важливі для справи положення цього закону передбачають:

Стаття 24. Засідання Вищої ради юстиції

«...Засідання Вищої ради юстиції проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від її конституційного складу. ...»

Стаття 26. Відвід члена Вищої ради юстиції

«Член Вищої ради юстиції не може брати участі в розгляді питання і підлягає відводу, якщо буде встановлено, що він особисто, прямо чи побічно заінтересований в результаті справи... За наявності таких обставин член Вищої ради юстиції повинен заявити самовідвід. За таких самих обставин відвід члену Вищої ради юстиції може заявити особа, ... стосовно якої вирішується питання...»

Стаття 27. Акти Вищої ради юстиції

«...Акти Вищої ради юстиції можуть бути оскаржені виключно до Вищого адміністративного суду України в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.»

72. У Главі 2 цього закону «Розгляд питань про звільнення суддів» передбачено такі положення, що стосуються справи заявника:

Стаття 32. Подання про звільнення судді за особливих обставин [формулювання статті до 15 травня 2010 року]

«Питання про звільнення судді з підстав, передбачених пунктами 4-6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, Вища рада юстиції розглядає після надання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідного

висновку або за власною ініціативою. Судді, якого це стосується, надсилається письмове запрошення взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції.

Рішення щодо внесення Вищою радою юстиції подання про звільнення судді відповідно до пунктів 4 та 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України приймається двома третинами голосів членів Вищої ради юстиції, які беруть участь у голосуванні, а рішення про звільнення відповідно до пункту 6 частини 5 статті 126 Конституції – більшістю від конституційного складу Вищої ради юстиції.»

**Стаття 32. Подання про звільнення судді за особливих обставин
[формулювання статті від 15 травня 2010 року]**

«Питання про звільнення судді з підстав, передбачених пунктами 4-6 частини п'ятої статті 126 Конституції України (порушення суддею вимог щодо несумісності, порушення суддею присяги, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього), Вища рада юстиції розглядає після надання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідного висновку або за власною ініціативою.

Порушенням суддею присяги є:

(i) вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідчужуваності судових органів;

(ii) незаконне набуття статків чи витрати судді які перевищують його дохід та дохід його сім'ї;

(iii) умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом; [або]

(iv) порушення морально-етичних принципів поведінки судді.

Запрошення судді, справа якого розглядається, є обов'язковим. У разі неможливості взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції з поважних причин суддя, справа якого розглядається, може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які долучаються до матеріалів справи. Письмові пояснення судді виголошуються на засіданні Вищої ради юстиції в обов'язковому порядку. Повторне нез'явлення такого судді є підставою для розгляду справи за його відсутності.

Рішення щодо внесення Вищою радою юстиції подання про звільнення судді відповідно до пунктів 4, 5 та 6 частини п'ятої статті 126 Конституції України приймається більшістю голосів членів від конституційного складу Вищої ради юстиції.»

73. У главі 4 цього закону під назвою «Дисциплінарне провадження щодо суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів» передбачено такі положення, що стосуються справи заявника:

**Стаття 37. Види стягнень, які може накласти Вища рада юстиції
[формулювання статті до 30 липня 2010 року]**

«Вища рада юстиції може притягнути до дисциплінарної відповідальності...суддів Верховного Суду...з підстав, передбачених у п.5 ч.5 ст. 126 Конституції України та Закону України «Про статус суддів».

Вища рада юстиції може накласти такі дисциплінарні стягнення:

- (1) догана;
- (2) пониження у кваліфікаційному званні.

Вища рада юстиції може прийняти рішення про невідповідність судді займаній посаді та про внесення подання про звільнення цього судді з посади до органу, який його призначив.»

Стаття 39. Стадії дисциплінарного провадження

«Дисциплінарне провадження включає такі стадії:

- 1) перевірка даних про дисциплінарний проступок;
- 2) відкриття дисциплінарного провадження;
- 3) розгляд дисциплінарної справи;
- 4) прийняття рішення. ...»

Стаття 40. Перевірка даних про дисциплінарний проступок

«Перевірка даних про дисциплінарний проступок здійснюється... одним із членів Вищої ради юстиції шляхом одержання письмового пояснення від судді та інших осіб, витребування судових справ (їх копій), розгляд яких закінчено, та ознайомлення з судовими справами, розгляд яких не закінчено, одержання іншої інформації від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадян чи їх об'єднань.

За наслідками перевірки складається довідка з викладенням фактичних обставин, виявлених під час перевірки, висновків і пропозицій. З довідкою і матеріалами повинен бути ознайомлений суддя, стосовно якого проводилася перевірка...»

Стаття 41. Відкриття дисциплінарного провадження

«За наявності підстав для дисциплінарного провадження щодо Голови, його заступника чи судді Верховного Суду України, а також Голови, його заступника чи судді вищого спеціалізованого суду дисциплінарне провадження відкривається за постановою Вищої ради юстиції в десятиденний строк з дня одержання даних про дисциплінарний проступок судді, а в разі, якщо ці дані

потребують перевірки, – в строк, не більший десяти днів з дня закінчення перевірки.»

**Стаття 42. Розгляд дисциплінарної справи та прийняття рішення
[формулювання статті, чинне до 30 липня 2010 року]**

«Вища рада юстиції розглядає дисциплінарну справу на найближчому засіданні Вищої ради юстиції після надходження висновку та матеріалів перевірки.

Рішення в дисциплінарній справі приймається за відсутності особи, щодо якої розглядається дисциплінарна справа, шляхом таємного голосування...

Вирішуючи питання про дисциплінарну відповідальність судді, Вища рада юстиції повинна вислухати його пояснення. У разі неможливості взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції з поважних причин суддя може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які долучаються до матеріалів справи. Письмові пояснення судді виголошуються на засіданні Вищої ради юстиції в обов'язковому порядку. Повторне нез'явлення такого судді є підставою для розгляду справи за його відсутності.»

Стаття 43. Строки застосування дисциплінарного стягнення

«Дисциплінарне стягнення до судді застосовується Вищою радою юстиції не пізніше шести місяців після виявлення проступку, не враховуючи часу тимчасової непрацездатності судді або перебування його у відпустці, але не пізніше року з дня вчинення проступку.»

Стаття 44. Погашення чи зняття дисциплінарного стягнення

«Якщо суддю протягом року з дня накладення на нього дисциплінарного стягнення не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення. ...»

Г. Закон України «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» від 18 березня 2004 року (чинний до 30 липня 2010 року)

74. Цей закон у відповідній частині передбачав:

Стаття 19. Порядок розгляду Комітетом Верховної Ради України подання про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«Подання [Вищої ради юстиції] про звільнення з посади судді, обраного безстроково, розглядається Комітетом Верховної Ради України в місячний строк з дня його надходження...

Комітет Верховної Ради України здійснює перевірку звернень громадян або інших повідомлень щодо діяльності судді, які надійшли до Комітету Верховної Ради України.

Комітет Верховної Ради України може направити звернення для додаткової перевірки до Верховного Суду України, Вищої ради юстиції, відповідного вищого спеціалізованого суду, Державної судової адміністрації України, Ради суддів України або до відповідної кваліфікаційної комісії суддів.

Про результати перевірки відповідні органи письмово повідомляють Комітет Верховної Ради України у встановлений ним строк, але не пізніше як через 15 днів із часу отримання ними доручення про перевірку.

Про час та місце засідання Комітету Верховної Ради України повідомляється суддя, обраний безстроково, щодо якого порушено питання про звільнення його з посади.

Стаття 20. Порядок розгляду Комітетом Верховної Ради України питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«У засіданні Комітету Верховної Ради України у розгляді питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково, можуть брати участь народні депутати України, представники Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої ради юстиції, Державної судової адміністрації України, а також представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості.

Участь судді, обраного безстроково, стосовно якого розглядається подання про звільнення його з посади, у засіданні Комітету Верховної Ради України є обов'язковою, крім випадків, зазначених у пунктах 2, 3, 6, 7, 8 і 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України

У разі повторної неявки без поважних причин судді, стосовно якого розглядається подання про звільнення його з посади, з установленням Комітетом Верховної Ради України факту отримання цією особою повідомлення про час і місце засідання розгляд питання щодо цього судді проводиться за його відсутності. Комітет Верховної Ради України надає оцінку поважності причин неявки...

На засіданні Комітету Верховної Ради України розгляд подання про звільнення судді починається з доповіді головуєчого.

Члени Комітету Верховної Ради України та інші народні депутати України можуть ставити запитання судді щодо матеріалів перевірки, а також за фактами, зазначеними у зверненнях громадян.

Суддя має право ознайомитися з матеріалами, довідками та висновком Комітету Верховної Ради України, що стосуються його звільнення.»

Стаття 21. Внесення Комітетом Верховної Ради України на пленарне засідання Верховної Ради України пропозиції про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«Комітет Верховної Ради України вносить на пленарне засідання Верховної Ради України пропозицію про рекомендацію або нерекomenдацію щодо звільнення з посади судді, обраного безстроково, і представник цього Комітету доповідає із зазначеного питання.»

Стаття 22. Запрошення осіб для розгляду питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«...Присутність судді на пленарному засіданні Верховної Ради України при розгляді питання про його звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 4 і 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України, є обов'язковою. Неявка на засідання не є перешкодою для розгляду питання по суті.»

Стаття 23. Порядок розгляду питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково, на пленарному засіданні Верховної Ради України

«Кожна кандидатура для звільнення з посади судді, обраного безстроково, персонально представляється на пленарному засіданні Верховної Ради України представником Комітету Верховної Ради України.

У разі якщо суддя не згоден з поданням про звільнення, його пояснення заслуховується обов'язково.

Народні депутати України можуть ставити запитання судді щодо його діяльності.

Якщо при обговоренні питання на пленарному засіданні Верховної Ради України виникає необхідність здійснити перевірку звернень громадян щодо діяльності судді або витребувати додаткову інформацію, Верховна Рада України доручає відповідному Комітету Верховної Ради України здійснити таку перевірку.»

Стаття 24. Прийняття Верховною Радою України рішення про звільнення судді, обраного безстроково, з посади

«З підстав, визначених частиною п'ятою статті 126 Конституції України, Верховна Рада України приймає рішення про звільнення судді з посади.

Рішення приймається шляхом відкритого нефіксованого голосування більшістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення про звільнення судді оформляється постановою Верховної Ради України.»

Н. Закон «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 року

75. У статті 1 цього закону передбачено, що комітет Верховної Ради України є органом Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямами законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій.

І. Закон «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року

76. Відповідно до ст. 24 цього закону народний депутат зобов'язаний бути присутнім та особисто брати участь у засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано; особисто брати участь у голосуванні з питань, що розглядаються Верховною Радою України та її органами.

ІІ. Закон «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року

77. У статті 47 Регламенту Верховної Ради України передбачено, що Голосування здійснюється народним депутатом особисто за допомогою електронної системи шляхом голосування "за", "проти" або "утримався" в залі засідань Верховної Ради або у визначеному для таємного голосування місці біля залу для пленарних засідань.

ІІІ. ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

А. Європейська хартія «Про закон про статус суддів» від 8-10 липня 1998 року (Документ Департаменту з юридичних питань Ради Європи (98) 23)

78. У витягах, які стосуються справи, з Розділу 5 Хартії «Відповідальність» передбачено:

«5.1. У випадку невиконання суддею одного із своїх обов'язків, чітко визначених законом, він може підлягати санкції лише на підставі рішення за пропозицією, рекомендацією або згодою комітету або органу, принаймні половина складу якого обрані судді. Справа такого судді повинна бути повністю розглянута цим органом, заслухано сторони, а суддя, справа якого розглядається, повинен мати право на представництво. Шкала застосовуваних санкцій має бути визначена законом про статус суддів, а застосування цих

санкцій має підлягати принципу пропорційності. Рішення виконавчого органу, комітету або органу, що визначає санкцію, як це передбачається законом, може підлягати оскарженню у вищій судовій інстанції.»

В. Висновок Венеціанської Комісії

79. У витягах, які стосуються справи заявника, зі Спільного висновку щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження», підготованого Венеціанською комісією та Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи, ухваленого Венеціанською комісією на 84-ому пленарному засіданні (Венеція, 15-16 жовтня 2010 р., CDL-AD(2010)029), передбачено (наголоси за допомогою шрифту поставлено у оригінальному тексті висновку):

«28. Мабуть, у схвальній спробі подолати проблему малої кількості суддів у складі ВРЮ, Прикінцеві положення розділу XII («Зміни до законодавчих актів України») Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зі змінами, внесеними пунктом 3.11 до закону «Про Вищу раду юстиції» передбачають, що два із трьох членів ВРЮ, що призначаються Верховною Радою України (частина перша статті 8) та Президентом України (частина перша статті 9), один з трьох членів, які призначаються З'їздом суддів (частина перша статті 11), один з трьох членів, які призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (частина перша статті 12), повинні бути суддями. Всеукраїнська конференція працівників прокуратури призначає двох членів ВРЮ, один з яких призначається з числа суддів (частина перша статті 13).

29. Незважаючи на це, склад ВРЮ все одно не відповідає європейським стандартам, оскільки з 20 членів ВРЮ лише 3 є суддями, які обираються самими суддями. Прикінцеві положення фактично визнають, що рівень суддівського представництва у ВРЮ повинен бути вищим, але таке рішення обране через те, що суддів обирають чи призначають Парламент, Президент, навчальні заклади та прокуратура. Крім того, перехідні положення закону передбачають, що нові положення Закону будуть застосовуватися лише після закінчення строку повноважень чинних членів ВРЮ (пункт 8 розділу XIII «Прикінцеві положення»). У чинному складі ВРЮ, один суддя є членом ВРЮ за посадою (Голова Верховного Суду) і деякі з членів, призначених Президентом та парламентом є *de facto* суддями або колишніми суддями, Закон не містить такої вимоги, поки не закінчатся повноваження попередніх членів Ради. Разом з Міністром юстиції та Генеральним прокурором 50% членів ВРЮ належать або обрані виконавчою чи законодавчою владою. У зв'язку з цим не можна назвати склад ВРЮ таким, до якого входить значна частина суддів. Інколи у старих демократіях може бути так, що виконавча влада має часом вирішальний вплив і в деяких країнах така система може нормально працювати. Українські органи влади самі під час зустрічей у Києві визначали Україну як державу з перехідною демократією, яка рада використати досвід інших європейських країн. Як зазначалося у попередніх висновках, *«Нові демократії, разом з тим, поки не мають шансів розвивати ці традиції, які можуть запобігти зловживанням, і*

саме тому в цих країнах, особливі конституційні та законодавчі положення необхідні як гарантії для попередження політичних зловживань при призначенні суддів».

30. Фактичний склад Вищої ради юстиції може сприяти взаємодії парламентської більшості і запобігти тиску з боку виконавчої влади, але це не може подолати структурний дефіцит його складу. Цей орган не може бути вільним від будь-якого підпорядкування політичному впливу. Недостатньо гарантій, які переконують в тому, що ВРЮ захищає цінності та основоположні принципи правосуддя. Такий порядок формування визначений Конституцією України, а отже потребує внесення конституційних змін. Включення Генерального прокурора як члена ВРЮ за посадою викликає побоювання, оскільки це може мати стримуючий ефект на суддів і сприймається як потенційна загроза. Генеральний прокурор є стороною в багатьох справах, які доводиться розглядати суддям, і його присутність в органі, що займається призначенням, дисциплінарним провадженням та звільненням суддів, викликає ризик, що судді не будуть діяти неупереджено при розгляді таких справ або Генеральний прокурор не буде діяти неупереджено щодо суддів, чиї рішення він оскаржує. Отже, склад ВРЮ не відповідає європейським стандартам. Оскільки це вимагає внесення змін до Конституції України, що може бути складно, **Закон повинен передбачати, з метою збалансування проблемного складу ВРЮ, більш сильне регулювання вимог щодо несумісності.** Беручи до уваги повноваження, які надані ВРЮ, вона має працювати як постійно діючий орган, і окрім членів за посадою, усі інші члени ВРЮ не мають права поєднувати свою діяльність з будь-якою іншою приватною чи публічною діяльністю...

42. ... Беручи до уваги, що Міністр юстиції та Генеральний прокурор є членами ВРЮ за посадою (стаття 131 Конституції), і що Конституція України не передбачає гарантій того, що ВРЮ складатиметься з більшості або значної частини суддів, обраних самими суддями, внесення пропозицій про звільнення суддів членами ВРЮ, які представляють виконавчу владу, може вплинути на незалежність суддів, а отже порушити частину другу статті 126 Конституції України і особливо пункт 5 частини четвертої статті 47 Закону «Про судоустрій і статус суддів» (див. у цьому зв'язку коментарі до цього Закону, CDL(2010)097). У будь-якому разі, **член ВРЮ, який вніс пропозицію про звільнення відповідного судді з посади, не може брати участь у прийнятті ВРЮ рішення щодо цього судді: це може вплинути на гарантію неупередженості...**

45. ... Точність і передбачуваність підстав для дисциплінарної відповідальності є необхідною для правової визначеності і особливо для гарантій незалежності суддів; для цього треба намагатися уникати розпливчатих підстав або широких визначень. Водночас, **нове визначення містить дуже загальні поняття**, серед яких такі як «вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів» або «порушення морально-етичних принципів поведінки судді». Це видається особливо небезпечним, оскільки ці нечіткі поняття можуть призвести до можливості використання їх як політичної зброї проти суддів... Таким чином, підстави для дисциплінарної відповідальності, як і раніше, дуже широко окреслені і потрібне більш точне їх регулювання, для забезпечення незалежності суддів.

46. Насамкінець, в останній частині стаття 32 зазначається, що для прийняття рішення про звільнення судді з посади вимагається проста більшість голосів від складу ВРЮ замість двох третин. Враховуючи недоліки зі складом ВРЮ – це крок назад у питанні гарантій незалежності суддів...

51. Нарешті, порядок формування ... надзвичайно впливової так званої «п'ятої палати» ВАС має бути чітко визначений в Законі, щоб відповідати вимогам основоположного права на доступ до суду, встановленого законом...»

С. Звіт Томаса Хаммамберга, Комісара з прав людини Ради Європи, за підсумками візиту до України (19-26 листопада 2011 року), CommDH(2012)10, 23 лютого 2012 року

80. У витягах з цього звіту, які стосуються справи, зазначено:

«II. Питання, які стосуються незалежності та неупередженості суддів

Незалежність судової системи, що також передбачає незалежність кожного окремого судді, повинна бути захищена як на законодавчому, так і на практичному рівні. Комісар із занепокоєнням відзначив, що, на переконання української громадськості, судді не захищені від зовнішнього тиску, в тому числі й політичного. Для усунення тих чинників, які роблять суддів вразливими і послаблюють їхню незалежність, необхідні рішучі дії в кількох напрямках. Влада повинна уважно розглядати будь-які заяви про випадки неприпустимого політичного або іншого втручання в роботу судових органів і забезпечити ефективні засоби правового захисту.

Комісар закликає українську владу повною мірою виконувати рекомендації Венеціанської комісії щодо необхідності впорядкувати та уточнити процедури і критерії, пов'язані з призначенням і звільненням суддів, а також застосуванням дисциплінарних заходів. Важливо встановити відповідні гарантії для забезпечення справедливості й виключення ризику політизації під час застосування дисциплінарних процедур. Що стосується процесу призначення кандидатів на суддівські посади, вирішальним має бути їхня кваліфікація та особисті якості.

Нинішній склад Вищої ради юстиції України не відповідає міжнародним стандартам і має бути змінений, що, у свою чергу, вимагає конституційних змін...

20. У листопаді 2011 року заступник Генерального прокурора Михайло Гаврилюк, який є членом Вищої ради юстиції України, виступив із заявою про порушення дисциплінарного провадження проти суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ за порушення присяги. Комісар отримав повідомлення, в яких стверджувалось, що ці події стали результатом тиску з боку виконавчої влади на цей судовий орган з метою вплинути на результат виборів наступного Голови Верховного Суду України.

35. Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що суддю звільняє орган, який обрав або призначив його/її, за поданням ВРЮ. Декілька співрозмовників Комісара підкреслювали,

що, зважаючи на нинішній склад ВРЮ, існує досить високий ризик того, що подібне рішення може бути ініційоване з політичних або аналогічних міркувань. Такі мотиви можуть також відігравати певну роль у контексті рішення Верховної Ради України звільнити суддю, обраного безстроково. Тому для захисту незалежності суддів слід запровадити додаткові гарантії як на законодавчому, так і на практичному рівні.

36. У Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів» містяться положення щодо недопустимості неправомірного тиску на суддів, однак такі положення слід посилити як на законодавчому, так і на практичному рівні. ...

42. Комісар особливо стурбований повідомленнями про потужний вплив, який здійснюється на суддів прокуратурою та виконавчою владою через їхніх представників у Вищій раді юстиції України.³⁰ Зокрема, Комісара було поінформовано про випадки, коли дисциплінарні провадження проти суддів були ініційовані членами ВРЮ, які представляють Генеральну прокуратуру України, за начебто порушення присяги на підставі судових рішень у справах, у яких судді, як повідомлялося, не підтримали позицію прокурора (див. пункт 20 вище). У цьому контексті Комісар хотів би нагадати, що у суддів не повинно бути підстав боятися звільнення або дисциплінарного провадження через судові рішення, які вони приймають. ...

Висновки і рекомендації

46. Комісар підкреслює, що систему призначення суддів слід повністю захистити від неправомірного політичного та іншого впливу певних сторін. Рішення суддів не повинні бути предметом перегляду поза межами звичайної процедури оскарження. Заходи дисциплінарного впливу мають регулюватися чіткими нормами і процедурами, передбаченими в межах самої судової системи, і такими, що не підпадають під політичний або інший неправомірний вплив.

47. Хоча Комісар не може коментувати достовірність заяв про здійснення тиску на суддів Верховного Суду України, зазначених вище (пункт 20), він вважає ситуацію такою, що дає підстави для серйозного занепокоєння. Українська влада повинна розглядати і належним чином реагувати на будь-які заяви про втручання в роботу судових органів. Представникам інших гілок влади слід утримуватися від будь-яких дій чи заяв, які можуть бути сприйняті як інструмент здійснення тиску на діяльність судових органів чи викликати сумніви щодо їх здатності виконувати свої обов'язки ефективно. Судді не повинні мати підстав боятися звільнення чи дисциплінарного провадження у зв'язку із прийнятими ними судовими рішеннями. Окрім того, необхідно використати можливості нинішньої реформи для потужного зміцнення незалежності судової влади від виконавчої...»

IV. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

81. Звіт за результатами проведення порівняльно-правового дослідження під назвою «Суддівська незалежність перехідний період»⁵

5. Judicial Independence in Transition. Seibert-Fohr, Anja (Ed.), 2012, XIII, 1378 p.

було складено у 2012 році Інститутом порівняльного публічного права та міжнародного права Макса Планка (*Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*), Німеччина.

82. У цьому звіті, крім багатьох інших питань, висвітлено питання про процедуру притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів у різних країнах. Зазначено, що у європейських країнах відсутній єдиний підхід до організації системи суддівської дисципліни. Однак слід зауважити, що у багатьох європейських державах підстави для дисциплінарної відповідальності суддів сформульовані у доволі загальних формулюваннях (як наприклад, груба та повторювана недбалість у виконанні офіційних обов'язків, що дає підстави дійти висновку, що суддя очевидно не відповідає посаді, яку він обіймає (Швеція)). Виняток у цьому питанні становить Італія, де закон передбачає вичерпний перелік з 37 різних дисциплінарних порушень стосовно поведінки суддів під час виконання своїх обов'язків та не пов'язаних з виконанням таких обов'язків. За дисциплінарні порушення суддів передбачені такі санкції як: попередження, догана, переведення, пониження у класі, пониження в посаді, зупинення просування по службі, штраф, зниження розміру оплати праці, тимчасове відсторонення від виконання посадових обов'язків, звільнення з посади зі збереженням або без збереження пенсійних виплат. Звільнення судді з посади – найсуворіша санкція, дозвіл на застосування якої зазвичай дає лише суд; у деяких правових системах дозвіл на застосування цієї санкції надає інший орган, такий як Дисциплінарна рада Вищої ради Магістратури, однак, як правило, такий дозвіл може бути предметом перегляду в судовому порядку. За винятком Швейцарії, парламент не долучений до процедури звільнення судді з посади у європейських державах; однак судова система Швейцарії має істотні відмінності у зв'язку з тим, що судді обираються на посади на обмежений строк.

ПРАВО

I. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ ЧАСТИНИ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

83. Заявник, посилаючись на ч.1 ст. 6 Конвенції, заявляв такі скарги: (i) його справа не була розглянута «незалежним та безстороннім судом»; (ii) провадження у ВРЮ було несправедливим, оскільки воно не здійснювалося відповідно до передбаченої національним законодавством процедури, яка охоплювала важливі процесуальні гарантії, включаючи строки давності для застосування

дисциплінарних стягнень; (iii) парламент прийняв рішення про звільнення заявника з посади судді на пленарному засіданні без докладного вивчення справи та зі зловживанням електронною системою голосування; (iv) його справа не була розглянута «судом, встановленим законом»; (v) рішення у його справі приймалися без належної оцінки доказів, а важливі доводи, наведені захистом, не були належним чином розглянуті; (vi) відсутність достатньої компетенції з боку ВАС для перегляду актів, прийнятих ВРЮ, суперечить «праву на суд» заявника; (vii) не було дотримано принципу рівності сторін

84. У ч. 1 ст. 6 Конвенції передбачено такі положення, що стосуються справи:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

А. Щодо прийнятності

85. Сторони погодилися щодо прийнятності вище зазначених скарг.

86. Хоча Уряд погодився, що ч. 1 ст. 6 Конвенції підлягала застосуванню до справи, що розглядається, Суд вважає за доцільне детально розглянути питання прийнятності.

1. Чи підлягає застосуванню ч. 1 ст. 6 Конвенції у цивільному аспекті

87. Суд зазначає, що трудові спори між державними службовцями й державою можуть не підпадати під дію цивільного аспекту статті 6 за умови, що одночасно дотримано двох умов. По-перше, держава у своєму національному праві повинна чітко виключити доступ до суду для певних посад чи категорій державних службовців. По-друге, такі винятки повинні бути обґрунтовані з об'єктивних підстав державного інтересу (див. п. 62 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Vilho Eskelinen and Others проти Фінляндії*» (справа № 63235/00, ECHR 2007-IV)).

88. У контексті першої умови Суд може кваліфікувати певний національний орган, який не входить до системи органів судової влади, як «суд», для цілей проведення аналізу, запровадженого у справі *Ескелінена (Eskelinen test*)*. Адміністративний чи парламентський

* Термін “*Eskelinen test*” (дослівно – «тест *Ескелінена*») введений у практику Суду після ухвалення ним рішення у справі «*Vilho Eskelinen and Others проти Фінляндії*» від 19.04.2007 р. з метою розширити підхід щодо функціонального критерію відповідності ч.1 ст. 6 Конвенції спору між державним службовцем і державою,

орган може розглядатися як «суд» у *сутнісному* сенсі цього терміна, тим самим стаття 6 тлумачитиметься як така, що підлягає застосуванню до спорів державних службовців (п. 24 рішення Суду у справі «*Argyrou and Others проти Греції*» від 15.01.2009 р. (справа № 10468/04) та п.п. 72-75 рішення суду у справі «*Savino and Others проти Італії*» від 28.04.2009 р. (справи №№ 17214/05, 20329/05 та 42113/04)). Однак висновок про застосовуваність ст. 6 не впливає на вирішення питання щодо того, як було дотримано у відповідному провадженні процесуальні гарантії (п. 72 цитованої вище справи *Savino and Others*).

89. У заяві, що розглядається, справа заявника на національному рівні розглядалася ВРЮ, яка встановила усі питання щодо фактів і щодо права після проведення засідання і оцінки доказів. Розгляд справи ВРЮ завершився двома поданнями до парламенту про звільнення заявника з посади судді. До розгляду подань Верховною Радою, вони були розглянуті парламентським комітетом з питань правосуддя, якому на той час були надані дискреційні повноваження у оцінці висновків ВРЮ, оскільки він був уповноважений проводити власний розгляд та додаткову перевірку, якщо це було необхідно, в результаті яких він міг рекомендувати парламенту звільнити або не звільнити суддю з посади (див. ст. 19-21 Закону «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» 2004 року). Згодом на пленарному засіданні Верховної Ради було прийнято рішення про звільнення заявника з посади судді, підставами для прийняття якого були подання ВРЮ та рекомендація парламентського комітету (див. ст. 23 згаданого закону). Зрештою, рішення ВРЮ та постанова Верховної Ради України про звільнення заявника з посади судді були переглянуті ВАС.

90. Таким чином, виглядає, що, розглядаючи справу заявника та ухвалюючи обов'язкові для виконання рішення, ВРЮ, парламентський комітет і пленарне засідання Верховної Ради у своїй сукупності виконували судову функцію (див. п. 74 рішення Суду у справі *Savino and Others*). Обов'язкове для виконання рішення про звільнення заявника з посади було згодом переглянуто ВАС – судом у класичному розумінні у системі національних судів.

91. У світлі вище зазначеного, не можна дійти висновку, що у національному праві було «чітко виключено доступ до суду» для заявника з відповідною скаргою. Тому першої умови тесту *Ескелінена* не було дотримано і ст. 6 Конвенції підлягає застосуванню у її

запровадженого у справі «*Pellegrin проти Франції*» від 08.12.1999 р., згодом застосовувався при ухваленні інших рішень (див., наприклад, рішення Суду у справі «*Олуїч проти Хорватії*» від 05.02.2009 р.) і позначає перевірку фактичних обставин справи за двома критеріями, наведеними у п. 87 рішення у справі, що розглядається – прим. перекладача.

цивільному аспекті (порівняйте, п. 31-45 рішення Суду у справі «*Olujic проти Хорватії*» від 05.02.2009 р. (справа № 22330/05)).

2. Чи підлягає застосуванню ч.1 ст. 6 Конвенції у кримінальному аспекті

92. Цивільний та кримінальний аспекти ст. 6 Конвенції не обов'язково взаємно виключають один одного (п. 30 рішення Суду у справі «*Albert and Le Compte проти Бельгії*» від 10.02.1983 р. (Серія А № 58)). Тому у справі, що розглядається, питання полягає у тому, чи ст. 6 Конвенції також застосовується у кримінальному аспекті.

93. У світлі критерію, запровадженого у справі *Engel* (див. п.п. 82-83 рішення Суду у справі «*Engel and Others проти Нідерландів*» від 08.06.1976 р., Серія А № 22)), виникають питання щодо суворості санкції, застосованої до заявника. Процедура люстрації у Польщі, яка також призвела до звільнення осіб з посад, може вважатися до певної міри аналогічною. У тому випадку Суд ухвалив, що положення законодавства Польщі з цього питання не були «спрямовані на групу осіб, які мають спеціальний статус – в порядку, встановленому, наприклад, дисциплінарним правом», натомість вона була спрямована на широку групу громадян; провадження завершилося встановленням заборони обіймати певні публічні посади, при цьому національне законодавство не передбачало їх вичерпного переліку (див. п.п. 53, 54 ухвали про прийнятність у справі «*Matyjek проти Польщі*» (справ № 38184/03, ECHR 2006-VII)). Тому зазначена справа відрізняється від справи, що розглядається, у якій до заявника, що мав спеціальний статус, було застосовано санкцію за невиконання професійних обов'язків – тобто, за вчинення правопорушення, за яке передбачена дисциплінарна відповідальність. Санкція, застосована до заявника, була класичним заходом дисциплінарної відповідальності за неправомірну професійну поведінку і, у термінах національного права, відрізнялася від санкцій кримінально-правового характеру за ухвалення завідомо неправосудного рішення суддею (див. ст. 375 Кримінально кодексу України вище). Також у цьому контексті важливо зазначити, що звільнення заявника з посади судді формально не позбавляло його права займатися юридичною діяльністю у іншій сфері практичної юриспруденції.

94. Крім того, Суд встановив, що звільнення з лав збройних сил не може розглядатися як кримінальне покарання для цілей ч.1 ст.6 Конвенції (див. ухвалу про прийнятність у справі «*Tepeli and Others проти Туреччини*» від 11.09.2001 р. (справа № 31876/96) та ухвалу про прийнятність у справі «*Suküt проти Туреччини*» від 11.09.2007 р. (справа № 59773/00)). Суд також чітко зазначав, що провадження щодо звільнення судового виконавця за чисельні проступки «не було пов'язане з висуненням проти нього кримінального обвинувачення»

(див. п. 37 «*Bayer проти Німеччини*» від 16.07.2009 р. (справа № 8453/04)).

95. У світлі вищезазначеного Суд вважає, що факти у справі, яка розглядається, не дають підстав дійти висновку, що справа про звільнення заявника з посади судді пов'язана з висуненням проти нього кримінального обвинувачення у розумінні ст. 6 Конвенції. Відповідно, ця стаття Конвенції не підлягає застосуванню у кримінальному аспекті.

3. Інші питання щодо прийнятності

96. Суд також зазначає, що вище зазначені скарги на підставі ч. 1 ст. 6 Конвенції не є очевидно необґрунтованими у розумінні п. а ч. 3 ст. 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з інших підстав. Тому їх слід оголосити прийнятними.

В. Щодо суті

1. Щодо принципу «незалежності і безсторонності суду»

(а) Подання заявника

97. Заявник скаржився, що його справу не розглядав «незалежний і безсторонній суд». Зокрема, ці вимоги не було дотримано ВРЮ з огляду на спосіб її формування, підпорядкування її членів державним органам та особисте упереджене ставлення до заявника з боку деяких членів ВРЮ при розгляді його справи. Заявник особливо наголошував, що С.К., В.К. та Р.К. не могли бути безсторонніми, коли приймали рішення у його справі. Вимоги незалежності та безсторонності не було дотримано на наступних стадіях процесу, включаючи розгляд справи ВАС, який не забезпечив ні необхідних гарантій заявнику, ні належного перегляду відповідних питань.

98. Крім того, згідно з позицією заявника, розгляд його справи ВАС не може розглядатися як достатній для виправлення процесуальних недоліків, допущених на попередніх стадіях розгляду його справи. Зокрема, ВАС не міг формально скасувати рішення про звільнення заявника з посади та, за відсутності правового регулювання, залишалися незрозумілими процесуальні наслідки визнання таких рішень незаконними. Крім того, ВАС переглянув справу заявника у спосіб, що передбачав відсутність належної відповіді на його суттєві та важливі доводи і подання щодо відсутності фактичного підґрунтя для його звільнення з посади, щодо особистого упередженого ставлення до нього з боку членів ВРЮ та щодо порушень у процедурі голосування у Верховній Раді.

(b) Подання Уряду

99. Уряд доводив, що національне законодавство передбачало достатні гарантії незалежності та безсторонності ВРЮ. В той же час, не було підстав стверджувати про особисте упереджене ставлення до заявника з боку будь-кого з членів ВРЮ, які розглядали справу заявника. Зокрема, заяви С.К. для преси, на які посилався заявник, насправді були зроблені за понад шість місяців до подій, які є предметом розгляду у справі заявника. Тому причиново-наслідковий зв'язок між цими заявами та звільненням заявника з посади судді відсутній. Не було наведено переконливих аргументів на підтримку доводів, що Р.К. і В.К. мали особисте упереджене ставлення до заявника. У будь-якому разі, рішення ВРЮ ухвалювалося за результатами голосування більшості її членів і заявлене упереджене ставлення до заявника окремих членів ВРЮ не могло істотно вплинути на безсторонність цього органу.

100. Також Уряд погодився, що до певної міри мало місце дублювання у складі ВРЮ та парламентського комітету, котрий розглядав справу заявника після того, як її було скеровано до парламенту. Однак комітет був колегіальним органом, який ухвалював рішення шляхом голосування більшості, і це рішення комітету не було обов'язковими для пленарного засідання Верховної Ради.

101. Уряд наполягав, що не було підстав для сумніву у незалежності та безсторонності ВАС.

102. Крім того, згідно з позицією Уряду, розгляд справи заявника ВАС був достатнім засобом для усунення будь-яких недоліків принципу справедливості процесу, які могли мати місце на попередніх стадіях провадження у національних судах. З огляду на це Уряд відзначив, що компетенція ВАС визнавати рішення ВРЮ та Верховної Ради про звільнення судді з посади незаконним була достатньою, оскільки це означає визнання того, що суддю не було звільнено з посади. На підтримку своїх доводів Уряд навів приклади рішень національних судів, у яких судді оскаржили рішення про звільнення їх з посад і такі скарги були задоволені, а тоді звернулися до суду для поновлення їх на посаді судді. У цьому контексті Уряд вважав, що ВАС розглянув справу заявника належним чином і всі важливі та істотні для справи доводи, наведені заявником, було розглянуто належним чином. Зокрема, ВАС надав належну відповідь на аргумент заявника про порушення процедури голосування в парламенті. Також ВАС ретельно розглянув доводи про порушення вимог незалежності та безсторонності на попередніх стадіях провадження у справі заявника.

(c) Оцінка Суду

103. Для встановлення того, чи суд може вважатися «незалежним» у розумінні ч. 1 ст. 6 Конвенції, слід врахувати, зокрема, спосіб

призначення його членів та строк їх перебування посаді, наявність гарантій відсутності зовнішнього тиску та питання про те, чи органу властиві зовнішні ознаки незалежності (див. п. 73 рішення Суду у справі «*Findlay проти Сполученого Королівства*» від 25 лютого 1997 року (*Reports of Judgments and Decisions* 1997-I) та п. 38 рішення Суду у справі «*Brudnicka and Others проти Польщі*» (справа № 54723/00, ECHR 2005-II)). Суд зазначив, що питання розподілу влади між політичними органами управління та судовими органами набуває дедалі вагомішого значення у його практиці (див. п. 78 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Stafford проти Сполученого Королівства*» (справа № 46295/99, ECHR 2002-IV)). В той же час, ні у ст. 6, ні у жодній іншій нормі Конвенції не міститься вимоги, аби держава дотримувалася теоретичних концепцій конституціоналізму щодо допустимих меж взаємодії гілок влади (див. п. 193 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Kleyn and Others проти Нідерландів*» (справи №№ 39343/98, 39651/98, 43147/98 та 46664/99, ECHR 2003-VI)).

104. Як правило, поняття «безсторонності» позначає відсутність упередженості чи необ'єктивності. Згідно з усталеною практикою Суду наявність безсторонності має бути встановлена відповідно до: (i) суб'єктивного критерію, за яким слід звернутися до особистих переконань та поведінки окремого судді, тобто з'ясувати чи суддя суб'єктивно вільний від особистих упереджень або необ'єктивності у окремій справі; та (ii) об'єктивного критерію, згідно з яким слід переконатися, що власне суд за певними показниками, зокрема за його складом, надає достатні гарантії для виключення будь-якого обґрунтованого сумніву щодо його безсторонності (див. з-поміж інших рішень, п. 28 і 30 рішення Суду у справі «*Feu проти Австрії*» від 24.02.1993 р. (Серія А № 255) та п. 42 рішення Суду у справі «*Wettstein проти Швейцарії*» (справа № 33958/96, ECHR 2000-XII)).

105. Однак немає чіткого поділу між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю, оскільки поведінка судді може не лише призвести до виникнення об'єктивних застережень щодо його безсторонності з точки зору зовнішнього спостерігача (об'єктивний критерій), але й може призвести до виникнення питання щодо особистих переконань судді (суб'єктивний критерій) (див. п. 119 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Kyprianou проти Кіпру*» (справа № 73797/01, ECHR 2005-XIII)). Таким чином, у певних справах, у яких можуть виникати труднощі в отриманні доказів для спростування презумпції про суб'єктивну безсторонність судді, вимога об'єктивної безсторонності становить ще одну важливу гарантію (див. п. 32 рішення Суду у справі «*Pullar проти Сполученого Королівства*» від 10.06.1996 р. (*Reports* 1996-III)).

106. З огляду на це, навіть зовнішні прояви можуть мати певне значення або, іншими словами, «правосуддя не лише повинно здійснюватися, має бути видно, що здійснюється правосуддя». Важливою тут є довіра, яку суди у демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості (див. п. 26 рішення Суду у справі *«De Cubber проти Бельгії»* від 26.10.1984 р. (Серія А № 86)).

107. Насамкінець, поняття незалежності та об'єктивної безсторонності тісно пов'язані та, залежно від обставин, можуть потребувати розгляду у сукупності (див. п. 62 рішення Суду у справі *«Sacilor-Lormines проти Франції»* (справа № 65411/01, ECHR 2006-XIII)). Беручи до уваги обставини справи, що розглядається, Суд вважає за доцільне розглянути питання про незалежність і безсторонність суду одночасно.

108. Суд зазначив (див. п. 89 та 90 вище), що ВРЮ і парламент виконували функцію розгляду справи щодо заявника та прийняття обов'язкового для виконання рішення. Згодом ВАС здійснив перегляд висновків та рішень, прийнятих цими органами. Таким чином, Суд повинен насамперед розглянути, чи було дотримано принципів незалежності та безсторонності суду на стадії розгляду справи заявника та ухвалення обов'язкового для виконання рішення.

(i) Незалежність та безсторонність органів, що розглядали справу заявника

(α) ВРЮ

109. Суду вже доводилося ухвалювати, що якщо принаймні половина складу суду є суддями, включаючи голову з правом вирішального голосу, це – переконливий показник безсторонності такого суду (див. п. 58 рішення Суду у справі *«Le Compte, Van Leuven and De Meyere проти Бельгії»* від 23.06.1981 р. (Серія А № 43)). З огляду на дисциплінарні провадження щодо суддів слід зазначити, що необхідність вагової участі суддів у роботі відповідного органу, який уповноважений притягати суддів до дисциплінарної відповідальності, визнана у Європейській хартії «Про закон про статус суддів» (див. п. 78 вище).

110. Суд зазначає, що відповідно до ст. 131 Конституції України та згідно з Законом України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року до складу ВРЮ входить 20 членів, які призначаються різними органами. Однак тут слід звернути увагу, що троє членів ВРЮ прямо призначаються Президентом України, інших троє – Верховною Радою України, а ще двоє – всеукраїнською конференцією працівників прокуратури. Міністр юстиції та Генеральний прокурор входять до складу ВРЮ за посадою. Це означає, що наслідком принципів формування ВРЮ, закладених в Конституції та розвинутих у Законі

про ВРЮ 1998 р., було те, що члени ВРЮ, які не були жодним чином пов'язані з судовою владою і прямо призначалися виконавчим та законодавчим органами, становили переважну більшість членів ВРЮ.

111. Як наслідок, справу заявника розглядали 16 членів ВРЮ, які брали участь у засіданні. Лише троє з них були професійними суддями. Таким чином, судді становили незначну меншість членів ВРЮ, які розглядали справу заявника (див. п. 24 вище).

112. Лише змінами від 7 липня 2010 року Закон про ВРЮ було доповнено вимогою щодо того, що десять членів ВРЮ мають бути призначені з представників суддівського корпусу. Однак ці зміни не торкнулися розгляду справи заявника. У будь-якому разі, вони є недостатніми, адже органи, які призначають членів ВРЮ, залишаються тими самими, і лише троє членів ВРЮ-суддів призначаються їхніми колегами-суддями. Беручи до уваги важливість зменшення впливу політичних органів управління на склад ВРЮ та необхідність забезпечити необхідний рівень незалежності суддів, спосіб призначення суддів до складу органу, уповноваженого притягати до дисциплінарної відповідальності, є також важливим для суддівського самоврядування. Як відзначила Венеціанська Комісія, зміни у процедурі призначення членів ВРЮ не вирішили питання, оскільки власне призначення проводиться тими ж органами, а не суддівським корпусом (див. п.п. 28 і 29 Висновку Венеціанської комісії, цитовані у п. 79 вище).

113. Суд також зазначає, що відповідно до ст. 19 Закону про ВРЮ 1998 року лише четверо членів ВРЮ працювали на постійній основі. Інші ж члени продовжували працювати і отримувати заробітну плату поза ВРЮ, що неодмінно призводило до їхньої матеріальної, ієрархічної та адміністративної залежності від їхніх первинних роботодавців та становило загрозу для їхньої незалежності й безсторонності. Зокрема, Міністр юстиції та Генеральний прокурор, які входили до складу ВРЮ за посадою, у разі припинення повноважень на основних посадах, переставали бути членами ВРЮ.

114. Суд звернувся до позиції Венеціанської комісії про те, що включення Генерального прокурора до складу ВРЮ за посадою викликає побоювання, оскільки це може мати стримувальний вплив на суддів і сприйматися як потенційна загроза. Зокрема, Генеральний прокурор знаходиться на вершині ієрархії системи прокуратури і здійснює нагляд за діяльністю всіх прокурорів. З огляду на своє функціональне призначення, прокурори беруть участь у багатьох справах, які доводиться розглядати суддям. Присутність Генерального прокурора у складі органу, що займається призначенням, притягненням до дисциплінарної відповідальності та звільненням з посад суддів, створює ризик, що судді не будуть діяти безсторонньо при розгляді таких справ або що Генеральний прокурор не буде діяти

безсторонньо щодо суддів, з чийми рішення він незгоден (див. п. 30 Висновку Венеціанської комісії, цитований у п. 79 вище). Це ж стосується інших членів ВРЮ, які призначаються за квотою всеукраїнської конференції прокурорів. Занепокоєння, висловлене Комісаром з прав людини Ради Європи з цього питання, це підтверджує (див. п. 42 Звіту Комісара з прав людини, цитований у п. 80 вище).

115. Суд також зазначив, що члени ВРЮ, які проводили попередню перевірку у справі заявника та вносили пропозиції про його звільнення з посади (Р.К. та В.К.) згодом брали участь у прийнятті рішення про звільнення заявника з посади судді. Більше того, один з них (В.К.) був обраний Головою ВРЮ і головував на засіданні у справі заявника. Роль зазначених членів ВРЮ у ініціюванні дисциплінарного провадження щодо заявника, підставою для якого були результати проведеної ними ж попередньої перевірки, ставить від об'єктивний сумнів їхню безсторонність при розгляді по суті справи заявника (порівняйте з п.п. 43 і 44 рішення Суду у справі *«Werner проти Польщі»* від 15.11.2001 р. (справа № 26760/95)).

116. Доводи заявника про особисте упереджене ставлення з боку окремих членів ВРЮ слід також розглянути у контексті діяльності голови парламентського комітету з питань правосуддя (С.К.), який також був членом ВРЮ. По-перше, слід звернути увагу на його роль у відмові⁶ у наданні дозволу для приведення заявника до присяги як члена ВРЮ. По-друге, його точка зору, опублікована в офіційній газеті Верховної Ради від 14 червня 2007 року, полягала в тому, що він категорично не погоджувався з проміжною ухвалою суду у справі щодо незаконності постанови Верховної Ради «Про тимчасовий порядок призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад». Хоча С.К. прямо не піддавав критиці заявника, очевидно що він не підтримував дії заявника, який був позивачем у тій справі. Суд не переконаний доводом Уряду про те, що цю публічну заяву було зроблено набагато раніше, задовго до початку дисциплінарного провадження щодо заявника. Беручи до уваги, що проміжок часу між двома подіями, як заявляв Уряд, був приблизно 6 місяців, цей строк не може вважатися достатньо довгим для того, аби перервати причиново-наслідковий зв'язок між цими двома подіями.

117. Відповідно, у зв'язку з фактами, викладеними у заяві, що розглядається, виникає низка серйозних питань, що вказують як на структурні недоліки у провадженні у ВРЮ, так і на особисте упереджене ставлення до заявника з боку окремих членів ВРЮ, які брали участь у розгляді справи заявника. Таким чином, Суд доходить

⁶ Редакційне виправлення від 9 квітня 2013 року: текст був «його відмові» (“his refusal”).

висновку, що провадження у ВРЮ було несумісним з принципами незалежності та безсторонності, як це вимагається згідно з ч. 1 ст. 6 Конвенції.

(β) «Незалежність та безсторонність» на стадії розгляду справи заявника у парламенті

118. Подальший розгляд справи у парламенті, законодавчому органі, не був позбавлений структурних недоліків щодо «незалежності й безсторонності». Натомість він призвів до політизації провадження та посилив невідповідність процедури принципу розподілу влади.

- Парламентський комітет

119. Стосовно провадження у парламентському комітеті, голова цього комітету С.К. та один з його членів також були членами ВРЮ і брали участь у розгляді справи заявника на обох рівнях. Відповідно, вони могли не діяти на засадах безсторонності при розгляді подання ВРЮ (див., з відповідними змінами, п.п. 50-52 рішення Суду у справі «*Oberschlick проти Австрії (№ 1)*» від 23.05.1991 р. (Серія А № 204)). Крім цього, висновки Суду щодо відсутності особистого безстороннього ставлення, як конкретизовано у п. 116 вище, так само стосуються і стадії провадження в парламентському комітеті. Попри це, слід належним чином врахувати факт того, що С.К. разом з іншими двома членами парламентського комітету, звернулися до ВРЮ, ініціюючи проведення попередньої перевірки щодо ймовірної неправомірної поведінки заявника.

120. В той же час, члени ВРЮ не могли заявити скласти повноваження, оскільки відповідна не була передбачена Законом «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» 2004 року. Це вказує на відсутність належних гарантій для відповідності провадження критеріям об'єктивної безсторонності (див., з відповідними змінами, п.п. 99 і 100 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Micallef проти Мальти*» (справа № 17056/06, ECHR 2009)).

- Пленарне засідання парламенту

121. На пленарному засіданні парламенту доповідачами у справі заявника перед народними депутатами були С.К. та В.К. (див. п. 27 вище). Однак процедура розгляду справи заявника на пленарному засіданні парламенту, по суті, була зведена до обміну народними депутатами загальними враженнями, які ґрунтувалися на висновках ВРЮ та парламентського комітету. На цій стадії розгляд справи був обмежений прийняттям обов'язкового для виконання рішення, яке ґрунтувалося на висновках, зроблених ВРЮ та парламентським комітетом.

122. В цілому, з фактів у справі, що розглядається, випливає, що процедура на пленарному засіданні не була вдалим місцем для розгляду питань факту та права, оцінки доказів та надання юридичної кваліфікації фактам. Роль політиків, які засідали у парламенті, щодо яких не висувалося вимог про наявність досвіду роботи юристом чи суддею, у розгляді складних питань факту та права у індивідуальній справі про дисциплінарну відповідальність, не була достатньо роз'яснена Урядом і не було доведено, що ця процедура сумісна з вимогами незалежності і безсторонності суду згідно зі ст. 6 Конвенції.

(ii) Чи недоліки у «незалежності і безсторонності» розгляду справи заявника були виправлені ВАС

123. Відповідно до практики Суду навіть якщо судовий орган, котрий розглядає спір про «права та обов'язки цивільного характеру», не дотримався у певних питаннях вимог ч. 1 ст. 6 Конвенції, порушення Конвенції не буде встановлено за умови, що провадження у цьому органі є «предметом подальшого контролю з боку судового органу, що має повний обсяг компетенції та забезпечує гарантії ч. 1 ст. 6 Конвенції (див. п. 29 рішення Суду у цитованій вище справі *«Albert and Le Compte проти Бельгії»* та п. 42 рішення Суду у справі *«Tsfoyo проти Сполученого Королівства»* від 14.11.2006 р. (справа № 60860/00)). Для встановлення того, чи такий, що відповідає вимогам ст. 6, суд другої інстанції має «повний обсяг компетенції» або чи забезпечує «достатній перегляд» для усунення порушень, пов'язаних з відсутністю незалежності суду першої інстанції, необхідно звернутися до таких критеріїв як предмет рішення, котре оскаржується, спосіб, у який ухвалене рішення, та зміст спору, включаючи очікувані та фактичні підстави для оскарження (див. п.п. 44-47 рішення Суду у справі *«Bryan проти Сполученого Королівства»* від 22.11.1995 р. (Серія А № 335-А) та п. 43 цитованого вище рішення Суду у справі *Tsfayo*).

(α) Щодо достатності перегляду справи заявника

124. Суд не переконаний, що ВАС забезпечував перегляд справи заявника у достатньому обсязі з огляду на такі обставини.

125. По-перше, постає питання, чи ВАС міг переглянути з ефективністю рішення ВРЮ та парламенту, беручи до уваги, що ВАС був наділений повноваженнями визнавати такі рішення незаконними, але не міг скасовувати їх і вживати подальших належних заходів, якщо це було необхідно. Якщо, за загальним правилом, не виникає юридичних наслідків у зв'язку з визнанням рішення незаконним, Суд вважає, що відсутність повноважень ВАС формально скасувати оскаржені рішення та відсутність норм щодо подальшого руху дисциплінарного провадження спричиняє значний ступінь непевності

у тому, якими ж є справжні юридичні наслідки декларативного визнання судом рішень незаконними.

126. У цьому питанні показовою є національна судова практика. Уряд надав копії рішень національних судів у двох справах. Однак з цих справ випливає, що після визнання ВАС звільнення судді з посади незаконним, заявники повинні були ініціювати окреме провадження, щоб бути поновленими на посаді. У цих матеріалах не пояснено, як повинно рухатися дисциплінарне провадження (зокрема, не вказано на заходи, яких слід вживати уповноваженим органам після визнання незаконними оскаржених рішень, і на строки для вжиття таких заходів). Натомість у них прямо зазначається, що відсутнє автоматичне поновлення на посаді судді лише на підставі постанови ВАС декларативного характеру. Таким чином, з наданих матеріалів випливає наявність обмежених юридичних наслідків перегляду ВАС зазначених питань та посилюється застереження Суду щодо можливості ВАС розглянути питання з ефективністю та забезпечити перегляд справи у достатньому обсязі.

127. По-друге, звертаючись до способу, у який ВАС дійшов висновків у справі заявника, та до меж спору, Суд зазначає, що важливі доводи, висунуті заявником, не були належним чином розглянуті ВАС. Зокрема, Суд не вважає, що доводи заявника про відсутність безсторонності з боку членів ВРЮ та парламентського комітету були розглянуті з необхідною ретельністю. Запевнення Уряду у цьому питанні не є переконливими.

128. Крім того, ВРЮ не розглянув належним чином доводи заявника про те, що рішення парламенту про звільнення його з посади судді було прийнято всупереч Закону «Про статус народного депутата» 1992 року та Регламенту Верховної Ради, незважаючи на факт того, що ВАС мав необхідну для розгляду цього питання компетенцію (див. ч. 1 і 5 ст. 171-1 КАСУ, цитованого вище), а заявник прямо зазначив це питання у своєму адміністративному позові і надав відповідні докази (див. п.п. 29 і 33 вище). ВАС не надав оцінки доказів, поданих заявником. Натомість твердження заявника про незаконність процедури голосування у парламенті було витлумачено як скаргу на неконституційність відповідної постанови парламенту. Таким чином, ВАС уникнув розгляду цього питання, поступившись юрисдикцією на користь Конституційного Суду, до якого заявник прямого доступу не мав (див. п. 13 рішення Суду у справі «*Bogatova проти України*» від 07.10.2010 р. (справа № 5231/04) з подальшими посиланнями).

129. Таким чином, Суд вважає, що перегляд справи заявника ВАС не був достатнім і тому не міг виправити недоліки у справедливості процесу, які мали місце на попередніх стадіях провадження у справі на національному рівні.

(β) Стосовно вимоги про незалежність та безсторонність на стадії перегляду справи заявника ВАС

130. Суд зазначає, що судовий перегляд справи заявника здійснювався суддями ВАС, які також могли бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності ВРЮ. Це означає, що стосовно цих суддів також могло бути розпочато дисциплінарне провадження у ВРЮ. З огляду на широке коло повноважень ВРЮ щодо кар'єри суддів (призначення, притягнення до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади) та відсутність гарантій незалежності і безсторонності ВРЮ (що розглянуто вище), Суд не переконаний, що судді, які розглядали справу заявника, стороною у котрій була ВРЮ, могли бути «незалежними і безсторонніми» відповідно до вимог ст. 6 Конвенції.

(iii) Висновок

131. Відповідно, Суд ухвалює, що національні органи влади не забезпечили незалежність та безсторонність розгляду справи заявника, а подальший перегляд його справи не виправив ці недоліки. Таким чином, у цьому зв'язку мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

2. Дотримання принципу правової визначеності у зв'язку з відсутністю строку давності для провадження у справі заявника.

(а) Подання сторін

132. Заявник скаржився, що провадження у ВРЮ було несправедливим, оскільки воно здійснювалося всупереч процедурі, передбаченій у Главі 4 Закону про ВРЮ 1998 року, у якій містилася низка важливих процесуальних гарантій, включаючи строки давності притягнення до дисциплінарної відповідальності. В той же час, підстави для застосування іншої процедури, наведені ВАС, не були достатніми.

133. Заявник вважав, що застосування строку давності у його справі було важливим для забезпечення принципу правової визначеності. Не застосувавши строк давності у його справі, державні органи порушили його справу на справедливий суд.

134. Уряд не погодився зі скаргою заявника і вказував, що правовий статус судді охоплював як гарантії його незалежності у відправленні правосуддя, так і можливість притягнення його до відповідальності за невиконання своїх обов'язків. Оскільки «порушення присяги» було серйозним правопорушенням, строку давності притягнення до відповідальності не могло бути застосовано.

(b) Оцінка Суду

135. Суд зазначає, що незгода заявника з обраною процедурою розгляду його дисциплінарної справи є питанням тлумачення національного права і його повинні вирішувати, насамперед, національні органи влади. Однак на Суд покладено завдання переконатися, чи спосіб, у який тлумачиться і застосовується національне право, призводить до наслідків, сумісних з принципами Конвенції, витлумаченими у світлі практики Суду (див. п.п. 190 і 191 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Scordino проти Італії №1*» (ECHR 2006-V)).

136. Суд вважає, що ВАС навів достатні підстави того, чому провадження відбувалося за іншою процедурою, ніж та, на яку покликався заявник (див. п. 37 вище). Застосування іншої процедури не може вважатися непередбачуваним, свавільним чи очевидно безпідставним. Однак залишається питання, чи заявлена відсутність конкретних гарантій, на яку він покликався, а саме: відсутність строку давності притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення присяги судді, вплинула на справедливість провадження.

137. Суду вже доводилося ухвалювати, що строки давності слугували декільком важливим цілям, а саме: забезпечували правову визначеність та остаточність, захищали потенційних відповідачів від застарілих скарг, яким може бути важко протидіяти, і запобігали будь-якій несправедливості, якщо б така виникла, коли б суди змушені були розглядати справи щодо подій, котрі відбувалися у віддаленому минулому, на основі доказів, які могли стати недостовірними та неповними зі впливом часу (див. п. 51 рішення Суду у справі «*Stubbings and Others проти Сполученого Королівства*» від 22.10.1996 р.(*Reports* 1996-IV)). Встановлення строків давності притягнення до відповідальності за вчинення кримінальних, дисциплінарних та інших правопорушень у національних правових системах держав-учасниць Конвенції є спільною рисою цих систем.

138. У справі заявника факти, розглянуті ВРЮ у 2010 році стосувалися подій 2003 і 2006 року (див. п.п. 17 та 18 вище). Таким чином, заявника було поставлено у складне становище, оскільки він повинен був будувати свій захист з огляду на події, окремі з яких відбувалися у далекому минулому.

139. З урахуванням постанови ВАС у справі заявника та подання Уряду, видається, що національне право не передбачає жодних часових обмежень для початку провадження про звільнення з посади судді за порушення присяги. Хоча Суд не вважає за доцільне вказувати, якою має бути тривалість строку давності, він вважає, що такий підхід без встановлення часових обмежень до дисциплінарних справ щодо суддів становить серйозну загрозу для принципу правової визначеності.

140. За цих обставин Суд вважає, що у цьому питанні мало місце порушення ч.1 ст. 6 Конвенції.

3. Дотримання принципу правової визначеності під час пленарного засідання парламенту

(а) Подання сторін

141. Заявник скаржився, що парламент прийняв рішення про його звільнення з посади, прямо порушуючи закон шляхом зловживання електронною системою голосування. Він стверджував, що під час голосування з питання про його звільнення з посади судді окремі народні депутати незаконно голосували за тих народних депутатів, які не були присутні на пленарному засіданні. На підтримку своєї скарги заявник посилався на відеозапис процедури голосування з його питання на пленарному засіданні у парламенті та нотаріально посвідчені заяви чотирьох народних депутатів.

142. Уряд стверджував, що рішення парламенту про звільнення заявника було законним, а докази, надані заявником на підтримку протилежної позиції, не могли вважатися належними, оскільки їх достовірність не була оцінена національними органами.

(b) Оцінка Суду

143. Суду вже доводилося ухвалювати, що процесуальні норми призначені забезпечити належне відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності, та що сторони повинні мати право очікувати, що ці норми застосовуються. Принцип правової визначеності застосовується не лише щодо сторін, але й щодо національних судів (див. п. 47 рішення Суду у справі «*Diya 97 проти України*» від 21.10.2010 р. (справа № 19164/04) з подальшими посиланнями). Цей принцип також застосовний до процедур, що використовуються для звільнення заявника з посади судді, включаючи процес прийняття рішень на пленарному засіданні парламенту.

144. Суд зазначає, що факти, покладені в основу цієї скарги, підтверджуються показаннями заявника, який був присутній на голосуванні на пленарному засіданні парламенту, нотаріально посвідченими заявами чотирьох народних депутатів та відеозаписом процедури голосування. Уряд не навів жодних підставних доводів, які б поставили під сумнів достовірність наданих заявником доказів. Зі свого боку Суд не бачить підстав вважати цей доказовий матеріал недостовірним.

145. Розглянувши вищезазначені матеріали, Суд вважає, що рішення про звільнення заявника з посади судді було прийнято за результатами голосування за умов відсутності голосів «за» більшості

конституційного складу Верховної Ради. Народні депутати свавільно та незаконно голосували за своїх колег, відсутніх на пленарному засіданні. Таким чином, рішення було прийняте всупереч ст. 84 Конституції, ст. 24 Закону України «Про статус народного депутата» 1992 року та ст. 47 Регламенту Верховної Ради, згідно з якими народні депутати повинні брати участь у пленарному засіданні та голосувати особисто. З огляду на ці обставини Суд вважає, що голосування з питання про звільнення заявника з посади судді підриває принцип правової визначеності, порушуючи вимоги ч. 1 ст. 6 Конвенції.

146. Як зазначалося вище, цей недолік у справедливості процесу не було виправлено на наступній стадії провадження, оскільки ВАС не розглянув питання належним чином.

147. Таким чином, у зв'язку з цим мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

4. Дотримання принципу «суд, встановлений законом»

(а) Подання сторін

148. Заявник скаржився, що його справа не була розглянута «судом, встановленим законом». Стосовно палати ВАС, яка розглядала його справу, заявник скаржився, що до моменту, коли Голова ВАС створив цю палату та подав пропозицію про її індивідуальний склад, його строк перебування на посаді завершився і він, таким чином, перебував на адміністративній посаді без жодних юридичних підстав.

149. Уряд зазначав, що після спливу строку перебування на посаді повноваження Голови ВАС мали бути припинені. Однак у зв'язку з відсутністю процедури звільнення судді з адміністративної посади, будь-які дії щодо його звільнення з посади були б незаконними. Уряд також доводив, що право голови ВАС залишатися на своїй посаді було підтримано рішенням Конференції суддів адміністративних судів.

(б) Оцінка Суду

150. Відповідно до практики Суду мета умови про те, що суд має бути «встановлений законом», яка міститься у ст. 6 Конвенції, полягає у необхідності забезпечити, що «судова система у демократичному суспільстві не залежить від розсуду органів виконавчої влади, а регулюється законом, створеним парламентом». Так само, у країнах кодифікованого права організація судової системи не може бути покладена на розсуд органів судової влади, хоча це не означає, що суди не матимуть дискреційних повноважень у тлумаченні національного законодавства (див. п. 134 рішення Суду у справі «*Fruni проти Словаччини*» від 21.06.2011 р. (справа № 8014/07) з подальшими посиланнями).

151. Словосполучення «встановлений законом» охоплює не лише юридичну основу для існування «суду», але й склад суду у кожній справі, котру він розглядає (див. ухвалу Суду про прийнятність у справі *«Buscarini проти Сан-Маріно»* від 04.05.2000 р. (справа № 31657/96) та п. 39 рішення Суду у справі *«Posokhov проти Росії»* (справа № 63486/00, ECHR 2003-IV)). Практика автоматичного продовження строку перебування судді на посаді на невизначений строк по спливу законодавчого строку перебування на посаді, якщо їх не було перепризначено на посаду, була визнана такою, що порушує принцип «суду, встановленого законом» (див. п.п. 37-39 рішення Суду у справі *«Gurov проти Молдови»* від 11.07.2006 р. (справа № 36455/02)).

152. Стосовно справи, що розглядається, слід зазначити, що згідно зі ст. 171-1 КАСУ справу заявника могла розглядати виключно спеціальна палата ВАС. Згідно зі ст. 41 Закону «Про судоустрій» 2002 року ця спеціальна палата мала створюватися на підставі рішення Голови ВАС; індивідуальний склад палати визначався Головою і затверджувався Президією ВАС. Однак до моменту виконання цих заходів у справі, що розглядається, п'ятирічний строк перебування на посаді Голови ВАС завершився.

153. На той час процедура призначення голів судів не була врегульована національним правом: відповідні положення ст. 20 Закону «Про судоустрій» 2002 року були визнані неконституційними, а нові норми ще не були прийняті парламентом (див. п.п. 41 і 49 вище). Представники різних національних органів влади висловлювали свої точки зору на юридичну ситуацію, що склалася. Наприклад, Рада суддів України, вищий орган суддівського самоврядування, вважала, що зазначене питання має бути вирішене на підставі ч.5 ст. 41 Закону «Про судоустрій» 2002 року і що Перший заступник голови ВАС, суддя С, повинен був виконувати обов'язки Голови цього суду (див. п. 51 вище). Генеральна прокуратура мала іншу точку зору щодо цього питання (див. п. 52 вище).

154. Відповідно, таке важливе питання як призначення голів судів вирішувалося не на законодавчому рівні, а у національній практиці, що призвело до серйозних суперечок між органами влади. Видається, що суддя П. продовжував виконувати обов'язки Голови ВАС після завершення законодавчого строку перебування на посаді лише на підставі того, що процедура (пере)призначення не була передбачена законами України, хоча не було належної юридичної основи для виконання ним обов'язків Голови ВАС.

155. Тим часом, протягом цього строку суддя П, виконуючи обов'язки Голови Суду, створив палату, яка розглядала справу заявника та надав пропозиції щодо персонального складу цієї палати.

156. За цих обставин, Суд не може дійти висновку, що палата, яка розглядала справу заявника, була створена у легітимний спосіб відповідно до встановлених вимог, аби бути «судом, встановленим законом». Таким чином, у зв'язку з цим мало місце порушення ч.1 ст. 6 Конвенції.

5. Інші порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції

157. Заявник також скаржився, що: рішення у його справі були прийняті без належної оцінки доказів, а важливі доводи, висунуті стороною захисту, не були належним чином розглянуті; відсутність достатньої компетенції з боку ВАС для перегляду актів, прийнятих ВРЮ, суперечила його «праву на суд» та не було дотримано принципу рівності сторін.

158. Уряд не погодився з цими заявами.

159. З огляду на вище наведені міркування та висновки згідно з ч. 1 ст. 6 Конвенції, Суд не вважає, що наведені скарги мають бути розглянуті окремо. Таким чином, немає необхідності розглядати ці скарги.

II. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

160. Заявник скаржився, що його звільнення з посади судді становило втручання у його особисте та професійне життя і таке втручання було несумісним з вимогами ст. 8 Конвенції.

161. У ст. 8 Конвенції передбачено:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

A. Щодо прийнятності

162. Суд зазначає, що ця скарга не є очевидно необґрунтованою у розумінні п. а ч. 3 ст. 35 Конвенції. Вона не є непринятною з інших підстав. Тому її слід оголосити прийнятною.

В. Щодо суті

1. Подання сторін

163. Заявник доводив, що мало місце втручання у його приватне життя в результаті його звільнення з посади судді Верховного Суду. Таке втручання не було законним, оскільки підстави для відповідальності за порушення присяги були сформульовані дуже нечітко; національне право не передбачало жодних строків давності, які могли бути застосовані до процедури звільнення судді з посади і, таким чином, не передбачало належних гарантій проти зловживань та свавілля; більше того, законодавство не передбачало належного діапазону санкцій, які призначаються в результаті притягнення до дисциплінарної відповідальності, котрі б забезпечували застосування такої відповідальності на пропорційній основі. Тому юридична основа для такого втручання не відповідала вимогам «якості закону». Заявник також стверджував, що втручання, яке розглядається, не було необхідним у світлі обставин справи.

164. Уряд погодився, що звільнення заявника з посади становило втручання у його право на повагу до його приватне життя у розумінні ст. 8 Конвенції. Однак цей захід був обґрунтованим на підставі ч.2 ст. 8 Конвенції. Зокрема, звільнення відбувалося на підставі положень національного законодавства, котрі були достатньо передбачуваними та доступними. Крім того, захід з втручання був необхідним у світлі обставин справи.

2. Оцінка Суду

(а) Чи мало місце втручання

165. Сторони погодилися, що мало місце втручання у право заявника на повагу до приватного життя. Суд не вбачає підстав для того, аби зайняти іншу позицію. Він зазначає, що приватне життя «охоплює право особи формувати та розвивати відносини з іншими людьми, включаючи відносини професійного чи ділового характеру» (див. п. 25 «*C. проти Бельгії*» від 07.08.1996 р. (Reports 1996-III)). Стаття 8 Конвенції «захищає право на розвиток особистості та право формувати і розвивати відносини з іншими людьми та навколишнім світом» (див. п. 61 рішення Суду у справі «*Pretty проти Сполученого Королівства*» (справа № 2346/02, ECHR 2002-III)). Поняття «приватне життя» не виключає в принципі діяльність професійного чи ділового характеру. Адже саме у діловому житті більшість людей мають неабияку можливість розвивати відносини із зовнішнім світом (див. п. 29 рішення Суду у справі «*Niemietz проти Німеччини*» від 16.12.1992

р.(Серія А № 251-В)). Таким чином, обмеження, встановлені щодо доступу до професії, були визнані такими, що впливають на «приватне життя» (див. п. 47 рішення Суду у справі «*Sidabras and Džiautas проти Латвії*» (справи №№ 55480/00 та 59330/00, ECHR 2004-VIII) і п.п. 22-25 рішення Суду у справі «*Bigaeva проти Греції*» від 28.05.2009 р. (справа 26713/05)). Крім того, було встановлено, що звільнення з посади становило втручання у право на повагу до приватного життя (див. п.п. 43-48 рішення Суду у справі «*Özpinar проти Туреччини*» від 19.10.2010 р. (справа № 20999/04)). Зрештою, у ст. 8 Конвенції йдеться про захист честі та репутації як частину права на повагу до приватного життя (див. п. 35 рішення Суду у справі «*Pfeifer проти Австрії*» від 15.11.2007 р. (справа № 12556/03) та п.п. 63 та 64 рішення Суду у справі «*А. проти Норвегії*» від 09.04.2009 р. (справа № 28070/06)).

166. Звільнення з посади судді заявника вплинуло на значне коло його відносин з іншими особами, включаючи й відносини професійного характеру. Крім того, це мало вплив на його «близьке оточення», оскільки втрата роботи мала істотні наслідки для матеріального добробуту заявника та його сім'ї. Більше того, підстава для звільнення заявника з посади, а саме, порушення присяги судді, не могла не вплинути на його професійну репутацію.

167. Звідси випливає, що звільнення заявника з посади становило втручання у його право на повагу до приватного життя у розумінні ст. 8 Конвенції.

(b) Чи було втручання виправданим

168. Далі Суд повинен з'ясувати, чи втручання відповідало умовам, встановленим у ч. 2 ст. 8 Конвенції.

(i) Загальні принципи законності втручання

169. Словосполучення «відповідно до закону» вимагає, по-перше, аби оспорюваний захід мав юридичну основу у національному праві. По-друге, воно стосується якості закону, про який ідеться, і передбачає вимогу, що такий закон має бути доступний для відповідної особи, яка, крім того, повинна мати можливість передбачити його наслідки для себе, і такий закон повинен відповідати принципу верховенства права (див. з-поміж інших джерел п. 55 рішення Суду у справі «*Kopp проти Швейцарії*» від 25.03.1998 р. (*Reports of Judgments and Decisions* 1998-II)).

170. Зазначене словосполучення означає, зокрема, що норми національного права мають бути достатньо передбачуваними, аби вказати особам на обставини та умови, за яких органи влади мають право вдатися до заходів, які впливатимуть на конвенційні права цих осіб (див. п. 39 рішення Суду у справі «*C.G. and Others проти Болгарії*» від 24.04.2008 р. (справа № 1365/07)). Більше того, закон

повинен надавати певний ступінь юридичного захисту від свавільного втручання з боку органів влади. Наявність спеціальних процесуальних гарантій є важливою у цьому контексті. Те, що вимагається через такі гарантії, буде залежати, принаймні до певної міри, від характеру та ступеня втручання, що розглядається (див. п. 46 рішення Суду у справі «*P.G. and J.H. проти Сполученого Королівства*» (справа № 44787/98, ECHR 2001-IX)).

(ii) Відповідність національному праву

171. Суд встановив, що (див. п. 145 вище) голосування в парламенті щодо рішення про звільнення заявника з посади, не було законним у розумінні національного права. Цей висновок сам по собі є достатнім, аби встановити, що втручання у право заявника на повагу до приватного життя не здійснювалося відповідно до закону у розумінні ст. 8 Конвенції.

172. Однак Суд вважає за необхідне далі розглянути скаргу і встановити, чи було дотримано вимоги «якості закону».

(iii) Дотримання вимог про «якість закону»

173. У своїх поданнях з цього питання сторони не погодилися щодо питання про передбачуваність закону, що застосовувався у цій справі. З огляду на це Суд зазначає, що до 15 травня 2010 року у матеріальному праві не було передбачено, які діяння становили правопорушення «порушення присяги судді». Основа тлумачення меж правопорушення логічно випливала з тексту присяги судді, передбаченої у ст. 10 Закону «Про статус суддів» 1992 р.⁷: «Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя, підкоряючись тільки закону, бути об'єктивним і справедливим».

174. Суд зазначає, що текст суддівської присяги давав підстави широкої сфери розсуду у тлумаченні правопорушення «порушення присяги судді». Нове законодавство, чинне на момент розгляду справи Судом, передбачає конкретні зовнішні прояви такого правопорушення (див. ст. 32 Закону про ВРЮ 1998 року зі змінами, зазначеними у п. 72 вище). Тоді як нове законодавство не застосовувалося у справі заявника, важливо зазначити, що конкретизація поняття «порушення присяги» у цій статті передбачає наявність органу, уповноваженого здійснювати притягнення дисциплінарної відповідальності, з широкою сферою розсуду з цього питання (див. також відповідні витяги з погляду Венеціанської Комісії, цитовані у п. 79 вище).

⁷ Редакційне виправлення від 09.04.2013 р.: текст був «Закон про судоустрій 2002 року».

175. Однак Суд визнає, що у певних сферах може бути складно створити закон з високим ступенем точності і що певний ступінь гнучкості може бути навіть бажаним для того, аби надати національним судам можливість розвивати право у світлі їхньої оцінки того, які заходи є необхідними за конкретних обставин кожної справи (див. п. 33 рішення Суду у справі *«Goodwin проти Сполученого Королівства»* від 27.03.1996 р. (*Reports* 1996-II)). Це логічний наслідок того принципу, що закони повинні мати загальне застосування, а формулювання законодавчих актів не завжди є точним. Потреба уникати надмірної жорсткості та наздоганяти змінні обставини означає, що багато законів неминуче сформульовані за допомогою термінів, котрі, у більшій чи меншій мірі, є абстрактними. Тлумачення та застосування таких законодавчих актів залежить від практики (див. п. 64 рішення Суду у складі Великої палати у справі *«Gorzelik and Others проти Польщі»* (справа № 44158/98, ECHR 2004-I)).

176. Ці характеристики, що покладають обмеження на вимогу точності законів, особливо стосуються сфери правового регулювання притягнення до дисциплінарної відповідальності (“disciplinary law”)*. Насправді, якщо йдеться про військову дисципліну, Суду вже доводилося зазначати, що навряд чи можливо проектувати норми, які б детально описували різні типи поведінки. Тому може бути необхідним, аби відповідні органи формулювали такі норми більш широко (див. п. 31 рішення Суду у справі *«Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi проти Австрії»* від 19.12.1994 р. (Серія А № 302)).

177. З досвіду інших держав у цій сфері впливає, що підстави для дисциплінарної відповідальності суддів зазвичай сформульовані в загальних термінах, тоді як приклади детального законодавчого регулювання цього питання не обов’язково доводять адекватність застосованої законодавчої техніки та передбачуваність цієї сфери правового регулювання (див. п. 82 вище).

178. Таким чином, у контексті інституту притягнення до дисциплінарної відповідальності має застосовуватися обґрунтований підхід у оцінці точності закону, оскільки існує об’єктивна необхідність, аби об’єктивна сторона таких правопорушень була сформульована в загальних термінах. Або ж закон не буде надавати вичерпне правове регулювання цього питання і вимагатиме постійного перегляду і оновлення у світлі чисельних нових обставин, що виникають на практиці. З зазначеного впливає, що опис правопорушення у законі, який ґрунтується на наданні переліку

* Застосовуваний Судом термін “disciplinary law” (дослівно – «дисциплінарне право») тут і далі перекладено як правовий інститут чи сфера правового регулювання «притягнення до дисциплінарної відповідальності» з урахуванням особливостей правової системи України – прим. перекладача.

варіантів поведінки, але спрямований на загальне застосування і на невизначену кількість застосувань, не гарантує передбачуваності закону при розгляді питань. Слід виявити і розглянути інші фактори, що впливають на якість правового регулювання та адекватність юридичного захисту від свавілля.

179. З огляду на це Суд нагадує, що наявність спеціальної та усталеної практики тлумачення відповідного законодавчого положення була фактором, який дозволив дійти висновку, що це положення було передбачуваним (див. п. 33 цитованого вище рішення Суду у справі *Goodwin*). Хоча цей висновок було зроблено у контексті системи загального права, правотлумачна роль судових органів у забезпеченні передбачуваності законодавчих положень не може бути недооцінена у системах континентального права. Саме ці органи тлумачать точне значення загальних положень закону послідовно та усувають будь-які сумніви у тлумаченні (див. з відповідними змінами п. 65 цитованого вище рішення Суду у справі *Gorzelik and Others*).

180. У справі, що розглядається, немає ознак того, що на час розгляду справи заявника були принципи та практика, які встановлювали усталене та обмежувальне тлумачення поняття «порушення присяги».

181. Також Суд вважає, що не було необхідних процесуальних гарантій для запобігання свавільному застосуванню відповідного матеріального права. Зокрема, у національному праві не було встановлено строків давності для початку та здійснення провадження проти судді за «порушення присяги». Відсутність строків давності, як було зазначено вище щодо ст. 6 Конвенції, призвела до того, що розсуд органів, уповноважених здійснювати притягнення до дисциплінарної відповідальності, виявився безмежним та підривав принцип правової визначеності.

182. Більше того, національне право не передбачало відповідного діапазону санкцій за вчинення дисциплінарних правопорушень і не встановлювало норм, які б забезпечували їхнє застосування відповідно до принципу пропорційності. На час, коли розглядалася справа заявника, було передбачено лише три санкції за дисциплінарне правопорушення: догана, пониження у кваліфікаційному класі та звільнення з посади. Ці три типи санкцій залишали невелику сферу для розсуду при притягненні до дисциплінарної відповідальності судді на основі принципу пропорційності. Таким чином, органам влади було надано обмежені можливості для збалансування конкуруючих публічних та приватних інтересів у світлі кожної індивідуальної справи.

183. Слід зазначити, що принцип пропорційного застосування дисциплінарних санкцій щодо суддів прямо передбачений у п. 5.1. Європейської хартії «Про закон про статус суддів» (див. п. 78 вище) і

окремі держави встановлювали більш детальну градацію санкцій для дотримання цього принципу (див. п. 82 вище).

184. Насамкінець, найважливішим чинником протидії безмежному розсуду органу, уповноважено здійснювати притягнення до дисциплінарної відповідальності у цій сфері, може бути доступність незалежного та безстороннього перегляду. Однак національне право не передбачало належного правового поля для такого перегляду і, як розглядалося вище, такий перегляд виявився недоступним для заявника.

185. Відповідно, відсутність будь-яких принципів і практики, які передбачають усталене й обмежувальне тлумачення змісту правопорушення «порушення присяги» та відсутність належних юридичних гарантій, призвело до непередбачуваності наслідків застосування відповідних положень національного права. На цьому фоні можна було припустити, що майже будь-який проступок судді, який мав місце у будь-який час протягом його перебування на посаді, міг бути витлумачений, якщо на це була воля органу, уповноваженого здійснювати притягнення до дисциплінарної відповідальності, як достатнє фактичне підґрунтя для притягнення до дисциплінарної відповідальності за звинуваченням у порушенні присяги та призвести до його звільнення з посади.

(iv) Висновок

186. У світлі вищенаведеного Суд доходить висновку, що втручання у право заявника на повагу до його приватного життя не було законним: втручання не відповідало вимогам національного права та, більше того, застосоване національне право не відповідало вимогам передбачуваності та не встановлювало належний захист від свавілля.

187. Таким чином, мало місце порушення ст. 8 Конвенції.

III. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

188. Заявник також скаржився, що він не мав ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з його незаконним звільненням з посади. Він покликався на ст. 13 Конвенції, у якій передбачено:

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

189. Розглянувши подання сторін з цього питання, Суд вважає, що скарга є прийнятною. Однак, беручи до уваги висновки Суду щодо ст. 6 Конвенції, у скарзі, що розглядається, не порушено окремих питань (див. п. 41 рішення Суду у справі *«Brualla Gómez de la Torre проти Іспанії»* від 19.12.1997 р. (*Reports 1997-VIII*)).

190. Відповідно, Суд ухвалює, що немає необхідності окремо розглядати скаргу на підставі ст. 13 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТЕЙ 41 ТА 46 КОНВЕНЦІЇ

191. У ст. 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

192. У ст. 46 Конвенції передбачено:

«1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням. ...»

А. Зазначення заходів загального та індивідуального характеру

1. Загальні принципи

193. У контексті виконання рішень Суду відповідно до ст. 46 Конвенції, рішення, у якому Суд встановлює порушення Конвенції, призводить до виникнення юридичного обов'язку держави-відповідача на підставі цієї норми Конвенції припинити порушення та компенсувати його наслідки таким чином, аби, наскільки можливо, відновити ситуацію, що існувала до порушення. З іншого боку, якщо національне право не передбачає або передбачає лише частково компенсацію наслідків порушення, згідно зі ст. 41 Конвенції Суд має право призначити потерпілій стороні таку компенсацію, якщо з його погляду вона необхідна. Звідси випливає, зокрема, що рішення, у якому Суд встановлює наявність порушення Конвенції чи Протоколів до неї, призводить до виникнення юридичного обов'язку держави-відповідача не лише сплатити зазначену суму коштів, присуджену як справедлива сатисфакція, але й обрати під наглядом Комітету Міністрів заходи загального та/чи, за необхідності, індивідуального характеру, які слід вжити у національному правопорядку для припинення встановленого Судом порушення і максимально компенсувати його наслідки таким чином, аби відновити, наскільки це можливо, ситуацію, що існувала до порушення (див. п.47 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Maestri проти Італії*» справа № 39748/98, ECHR 2004-I); п. 198 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Assanidze проти Грузії*» (справа № 71503/01, ECHR

2004-II) та п. 487 рішення Суду у справі *«Ilaşcu and Others проти Молдови і Росії»* (справа № 48787/99, ECHR 2004-VII)).

194. Суд нагадує, що його рішення мають декларативний характер і що насамперед держава-відповідач обирає – під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи – заходи, які слід уживати в національному правопорядку для виконання своїх обов'язків на підставі ст. 46 Конвенції, забезпечуючи, аби такі заходи відповідали висновкам, викладеним у рішенні Суду (див. з поміж інших джерел п. 210 рішення Суду у складі Великої палати у справі *«Öcalan проти Туреччини»* (справа № 46221/99, ECHR 2005-IV); п. 249 рішення Суду у складі Великої палати у справі *«Scozzari and Giunta проти Італії»* (справи №№ 39221/98 та 41963/98, ECHR 2000-VIII) та п. 20 рішення Суду у складі Великої палати у справі *«Brumărescu проти Румунії»* (щодо справедливої сатисфакції) (справа № 28342/95, ECHR 2001-I)). Такий розсуд щодо способу виконання рішення відображає свободу вибору, пов'язану з первинним обов'язком держав-учасниць забезпечувати права і свободи, гарантовані Конвенцією (ст. 1) (див. п. 34 рішення Суду у справі *«Papamichalopoulos and Others проти Греції»* (щодо статті 50 Конвенції) від 31.10.1995 р. (Серія А № 330-B)).

195. Однак винятково для допомоги державі-відповідачу виконати свої обов'язки на підставі ст. 46 Конвенції, Суд намагається вказати на тип заходу, який можна вжити для усунення встановленого порушення Конвенції. За таких обставин він може запропонувати різні варіанти заходів та покласти обрання заходу і його впровадження на розсуд держави-відповідача (див., наприклад, п. 194 рішення Суду у складі Великої палати у справі *«Broniowski проти Польщі»* (справа № 31443/96, ECHR 2004-V)). У окремих справах характер порушення встановленого порушення може бути таким, що виключає вибір необхідних для усунення порушення заходів, і Суд може вирішити вказати на конкретний захід (див., наприклад, п.п. 202 та 203 цитованого вище рішення Суду у справі *Assanidze*; п. 240 рішення суду у справі *«Aleksanyan проти Росії»* від 22.12.2008 р. (справа № 46468/06) та п.п. 176 і 177 рішення Суду у справі *«Fatullayev проти Азербайджану»* від 22.04.2010 р. (справа № 40984/07)).

2. Стосовно справи, що розглядається

(а) Заходи загального характеру

(i) Подання сторін

196. Заявник зазначав, що його справа засвідчувала наявність основоположних проблем системного характеру у правовій системі України, які впливають з неповаги до принципу розподілу влади, що

потребувало застосування ст. 46 Конвенції. Він доводив, що проблеми, виявлені у справі, що розглядається, вказували на необхідність змін у відповідній сфері національного законодавства. Зокрема, слід було внести зміни в Конституцію та Закон «Про Вищу раду юстиції» 1998 року щодо принципів формування ВРЮ та процедури призначення та звільнення з посади суддів, та у Кодекс адміністративного судочинства стосовно юрисдикції та повноважень ВАС.

197. Уряд не погодився, зазначаючи, що застосоване національне право істотно змінилося з часу розгляду справи заявника на національному рівні. Зокрема, зміни від 7 липня 2010 року до Закону «Про Вищу раду юстиції» 1998 року забезпечили збільшення кількості суддів-членів ВРЮ та їх більшість у складі цього органу (див. п. 68 вище). У червні 2012 року в Закон про ВРЮ 1998 року були внесені подальші зміни для забезпечення того, щоб попередня перевірка, ініційована прокуратурою, не поводитися членом ВРЮ, який раніше перебував на посаді або продовжував виконувати обов'язки прокурора.

198. Уряд також зазначив, що роль парламенту у процедурі звільнення судді з посади була обмежена, оскільки вже не було передбачено вимог про розгляд питання звільнення судді у парламентському комітеті або іншої форми парламентської перевірки цього питання.

(ii) Оцінка Суду

199. Суд зазначає, що у справі, котра розглядається, виявлено серйозні системні проблеми у функціонуванні судової системи України. Зокрема, встановлені у справі порушення вказують, що система суддівської дисципліни в Україні не організована належним чином, оскільки у ній не забезпечено достатню відокремленість судової влади від інших гілок державної влади. Більше того, вона не забезпечує гарантії від зловживання та неправомірного використання заходів дисциплінарної відповідальності для завдання шкоди незалежності суду, тоді як остання є однією з найважливіших цінностей, що покладені в основу ефективного функціонування демократичних держав.

200. Суд вважає, що з характеру встановлених порушень випливає, що для належного виконання цього рішення держава-відповідач має вжити низку заходів загального характеру, спрямованих на реформування системи притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Ці заходи повинні включати законодавчу реформу, пов'язану з перебудовою інституційної основи цієї системи. Більше того, ці заходи повинні призвести до розвитку належних форм і принципів послідовного застосування національного права у цій сфері.

201. Стосовно доводів Уряду, що вже передбачені певні гарантії у цій сфері, Суд вказує, що зміни законодавства від 7 липня 2010 року не

набувають чинності негайно і зміна складу ВРЮ поступово відбудеться в майбутньому. У будь-якому разі Суд зазначив, що ці зміни фактично не розв'язують конкретне питання формування ВРЮ (див. п. 112 вище). Стосовно інших змін законодавства, окреслених Урядом, Суд не вважає, що вони істотно впливають на коло проблем, виявлених Судом у контексті цієї справи. Як розглянуто у мотивувальній частині цього рішення, є багато питань, які вказують на недоліки у національному законодавстві і практиці у цій сфері. Як підсумок, законодавчі кроки, зазначені Урядом, не вирішують проблем системних дисфункцій у правовій системі, виявлених у справі, що розглядається.

202. Таким чином, Суд вважає за необхідне наголосити, що Україна повинна нагально провести загальні реформи своєї правової системи, окреслені вище. З цією метою органи влади України повинні належним чином взяти до уваги це рішення Суду, відповідну практику Суду та відповідні рекомендації, резолюції та рішення Комітету Міністрів.

(b) Заходи індивідуального характеру

(i) Подання сторін

203. Заявник доводив, що найбільш прийнятною формою індивідуальної компенсації буде його поновлення на посаді або відновлення його на роботі. Як альтернативу, він просив Суд зобов'язати державу-відповідача знову відкрити провадження на національному рівні.

204. Уряд зазначав, що не було потреби окремо вказувати на індивідуальне відшкодування, оскільки ці питання будуть належним чином розглянуті Урядом у співпраці з Комітетом Міністрів.

(ii) Оцінка Суду

205. Суд встановив, що заявника було звільнено з посади внаслідок порушення основоположних принципів справедливості процесу, закріплених у ст. 6 Конвенції, таких як принципи незалежності та безсторонності суду, правової визначеності й права на розгляд його справи судом, встановленим законом. Звільнення заявника з посади також було визнано таким, що не відповідає вимогам законності згідно зі ст. 8 Конвенції. Звільнення заявника з посади судді Верховного Суду відверто всупереч вище зазначеним принципам Конвенції може розглядатися як загроза незалежності судової влади в цілому.

206. Таким чином, постає питання, які заходи індивідуального характеру будуть найбільш прийнятними для усунення порушень, встановлених у справі, що розглядається. У багатьох справах, у яких провадження на національному рівні було визнано таким, що

призводить по порушення Конвенції, Суд ухвалив, що найбільш прийнятною формою виправлення встановлених порушень буде поновлення провадження на національному рівні (див., наприклад, п. 262 рішення Суду у справі *«Huseyn and Others проти Азербайджану»* від 26.07.2011 р. (справи №№ 35485/05, 45553/05, 35680/05 та 36085/05) з подальшими посиланнями). Для цього Суд конкретизував зазначений захід у резолютивній частині свого рішення (див., наприклад, рішення Суду у справі *«Lungoci проти Румунії»* від 26.01.2006 р. (справа № 62710/00) та *«Ajdarić проти Хорватії»* від 13.12.2011 р. (справа № 20883/09)).

207. З огляду на вище наведені висновки щодо необхідності впровадження заходів загального характеру для реформування системи притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, Суд не вважає, що поновлення провадження на національному рівні становитиме належну форму відшкодування за порушення прав заявника. Немає підстав вважати, що справа заявника буде переглянута відповідно до конвенційних принципів у найближчому майбутньому. З огляду на це Суд не вбачає підстав вказувати на необхідність вжити цей захід.

208. Зазначивши це, Суд не може погодитися, що заявника можна залишити у стані непевності стосовно способу поновлення його прав. Суд вважає, що за своєю природою, у ситуації, що склалася у цій справі, він не має іншого вибору, окрім як призначити захід індивідуального характеру, необхідний для усунення порушень конвенційних прав заявника. З огляду на дуже виняткові обставини справи та нагальну потребу усунути порушення ст. 6 та ст. 8 Конвенції, Суд ухвалює, що держава-відповідач повинна забезпечити поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду якомога швидше.

В. Шкода

1. Матеріальна шкода

209. Заявник доводив, що в результаті несправедливого провадження щодо нього, в результаті якого його було звільнено з посади судді Верховного Суду, його було позбавлено права отримувати заробітну плату судді Верховного Суду, надбавки до заробітної плати та суддівську пенсію. Заявник надав детальний обрахунок своїх вимог про відшкодування матеріальної шкоди, яка становила 11,720,639.86 українських гривень або 1,107,255.87 євро.

210. Уряд не погодився з цією вимогою, зазначивши, що вона була спекулятивною, надмірною та необґрунтованою.

211. У світлі обставин цієї справи Суд вважає, що питання про відшкодування матеріальної шкоди не готове для вирішення. Тому вирішення цього питання має бути відкладене і врегульовано згодом, з належним урахуванням домовленостей, яких можуть досягти Уряд і заявник (ч.1 та ч. 4 правила 75 Регламенту Суду).

2. Моральна шкода

212. Заявник доводив, що в результаті його звільнення з посади всупереч принципу справедливості, він зазнав сильного душевного хвилювання і переживання, які не можуть бути компенсовані у достатній мірі шляхом встановлення порушень. Він просив присудити йому справедливую сатисфакцію за моральну шкоду у розмірі 20,000 євро.

213. Уряд доводив, що вимога про компенсацію моральної шкоди була необґрунтованою.

214. Суд вважає, що заявник зазнав страждань та переживань у зв'язку з встановленими порушеннями. Ухвалюючи рішення про справедливую сатисфакцію на основі справедливості відповідно до вимог ст. 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику 6,000 євро як компенсацію моральної шкоди.

С. Судові та інші витрати

215. Заявник також просив 14,945.81 фунтів стерлінгів як відшкодування судових та інших витрат, яких він зазнав з 23 березня по 20 квітня у зв'язку з розгляду справи Судом. У ці витрати входила оплата праці представників заявника з Лондона (п. Філіпа Ліча та п. Джейн Гордон), які працювали над справою заявника протягом 82 годин і 40 хвилин протягом зазначеного періоду; оплата послуг консультанта ЄЦАПЛ, адміністративні витрати та витрати на переклад.

216. У своєму додатковому поданні заявник просив 11,154.95 євро на відшкодування судових та інших витрат, яких він зазнав у зв'язку з слуханням справи 12 червня 2012 року. У цю суму входили витрати на оплату послуг представників заявника, які витратили 69 годин і 30 хвилин, працюючи над справою, адміністративні витрати та витрати на переклад.

217. Заявник просив, аби відшкодування у цій частині, якщо таке буде призначене, було сплачено безпосередньо на банківський рахунок ЄЦАПЛ.

218. Уряд вказував, що заявник не довів, що судові та інші витрати, яких він зазнав, були необхідними. Більше того, вони не були належним чином обґрунтовані.

219. Відповідно до практики Суду, заявник має право на відшкодування судових та інших витрат, які були насправді та необхідно зроблені і розмір яких був розумним. У справі, що розглядається, звернувшись до наданих йому документів та вищезазначених критеріїв, Суд вважає обґрунтованим присудити 12,000 євро на відшкодування судових та інших витрат загалом. Цю суму має бути сплачено безпосередньо на банківський рахунок представників заявника.

D. Відсотки у разі несвоєчасної оплати

220. Суд вважає прийнятним, аби відсотки у разі несвоєчасної виплати визначалися на підставі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОСТАЙНО

1. *Оголошує* заяву у іншій частині неприйнятною;
2. *Ухвалює*, що було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції стосовно принципів незалежності та безсторонності суду;
3. *Ухвалює*, що було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо принципу правової визначеності та відсутності строку давності у провадженні у справі заявника
4. *Ухвалює*, що було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції стосовно принципу правової визначеності та звільнення заявника з посади судді на пленарному засіданні парламенту;
5. *Ухвалює*, що було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо принципу «суду, встановленого законом»;
6. *Ухвалює*, що немає необхідності розглядати інші скарги про порушення ч.1 ст. 6 Конвенції;
7. *Ухвалює*, що було порушено ст. 8 Конвенції;
8. *Ухвалює*, що немає необхідності розглядати скаргу про порушення ст. 13 Конвенції;

9. *Ухвалює*, що держава Україна повинна у максимально короткий строк забезпечити поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду;
10. *Ухвалює*, що питання справедливої сатисфакції стосовно матеріальної шкоди, завданої встановленими порушеннями, не готове до вирішення і, відповідно,
(а) відкласти розгляд цього питання;
(b) запропонувати Уряду і заявнику подати протягом 3 місяців з моменту оголошення цього рішення свої письмові зауваження з цього питання і, зокрема, сповістити можливість погодити це питання;
(c) відкласти подальшу процедуру і надати Голові палати повноваження за необхідності призначити подальший розгляд;
11. *Ухвалює*
(а) що держава-відповідач повинна протягом 3 місяців з моменту набуття рішенням статусу остаточного відповідно до ч. 2 ст. 44 Конвенції здійснити такі виплати на користь заявника:
(i) 6 000 євро (шість тисяч євро), а також будь-який податок, якщо такий може бути стягнуто з цих сум коштів, у перерахунку на українські гривні за курсом на день виплати як компенсацію моральної шкоди;
(ii) 12 000 євро, а також будь-який податок, якщо такий може бути стягнуто з заявника як відшкодування судових та інших витрат на банківський рахунок представників заявника;
(b) що по спливу зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на вказані суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, чинної у відповідний період невиконання цих платежів, плюс три відсоткові пункти;
12. *Відхиляє* інші вимоги заявника про справедливую сатисфакцію щодо моральної шкоди та судових й інших витрат.

Учинено англійською мовою та повідомлено на відкритому засіданні 9 січня 2013 року в Палаці прав людини у м. Страсбурзі відповідно до п.п. 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
Секретар

Дін Шпільман
Голова

Відповідно до ч. 2 ст. 45 Конвенції та ч. 2 правила 74 Регламенту Суду окрема думка судді Г. Юдківської долучена до цього рішення.

D.S.
C.W.

Окрему думку не перекладено, але вона доступна англійською та/чи французькою мовою у офіційному тексті цього рішення Суду, з яким можна ознайомитися у базі даних HUDOC.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька. Цей переклад було замовлено за підтримки Довірчого фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є обов'язковим для Суду і не покладає на Суд жодної відповідальності щодо якості цього перекладу. Його можна завантажити з бази даних HUDOC практики Європейського суду з прав людини (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-якої іншої бази даних, у якій Суд його розмістив. Його можна відтворювати у некомерційних цілях, за умови, що цитується повна назва справи, разом з вказівкою на авторське право і посиланням на Довірчий фонд з прав людини. Якщо планується використовувати будь-яку частину цього перекладу для комерційних цілей, будь-ласка, контакуйте publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int